

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ÚČINNÁ LÍTOST A PODPLÁCENÍ

Effective repentance and bribery

Vedoucí práce: doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Zpracovatel: Mgr. Václav Němec

Říjen 2012

Čestné prohlášení

Já, níže podepsaný, Václav Němec, nar. 1. 8. 1979, t. č. student 5. ročníku Právnické fakulty Univerzity Karlovy, jako autor této diplomové práce prohlašuji na svou čest, že jsem tuto práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 10. 2012

.....

Václav Němec

Obsah:

1. Úvod	4
2. Korupce	6
3. Pojem podplácení	8
4. Účinná lítost dle trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.	10
5. Vývoj účinné lítosti v československém trestním právu	12
6. Speciální ustanovení o účinné lítosti	14
7. Mezinárodní organizace a jejich náhled na speciální účinnou lítost	17
8. Úprava účinné lítosti v dalších státech Evropy	22
8.1. Lotyšsko	
8.2. Litva	
8.3. Polsko	
8.4. Slovensko	
9. Případy z praxe	27
9.1. Kontrola	
9.2. Autoškola	
9.3. Úvaha nad postupem orgánů činných v trestním řízení v těchto trestních věcech po účinnosti nového trestního zákoníku	
10. Důvody zavedení speciální účinné lítosti podplácení do českého tr. práva...	32
11. Korupce a vydírání.....	36
12. Účinná lítost a krajní nouze	39
13. Účinná lítost a subjektivní stránka trestného činu	42
14. Slib úplatku	45
15. Neoznámení a nepřekažení trestného činu	49
16. Postupy vůči oznamovateli po účinnosti trestního zákoníku	50
17. Závěr.....	51

18. Resumé.....	54
19. Seznam použité literatury	56
19.1. Knižní publikace	
19.2. Časopisecké články	
19.3. Právní předpisy a judikatura	
19.4. Internet	
20. Klíčová slova.....	59

1. Úvod

Trestní odpovědností se rozumí odpovědnost za trestné činy. Spáchání trestného činu je právní skutečností, která zakládá trestněprávní vztah mezi pachatelem a státem. Podstatou trestní odpovědnosti je povinnost pachatele podrobit se trestnímu řízení a trestu. Základem trestní odpovědnosti je tedy naplnění skutkové podstaty trestného činu.

V některých případech však zákonodárce slibem beztrestnosti pro pachatele dává přednost ochraně určitých zájmů chráněných trestním zákonem, které jsou ohroženy škodlivým následkem trestného činu, před potrestáním pachatele trestného činu. Tento institut je znám jako účinná lítost.

Účinná lítost je důvodem zániku trestní odpovědnosti. Zánik trestní odpovědnosti je formou nedostatku trestnosti činu a tím tedy i trestní odpovědnosti.¹ Účinná lítost v zákoně uvedená v ustanovení § 33 trestního zákoníku, je aplikovatelná jen na dokonané trestné činy. Zánik trestnosti u vývojových stádií trestného činu přípravy a pokusu, způsobuje dobrovolné upuštění od jeho dokonání nebo kvalifikovaná a včasná forma dobrovolného oznámení.

Vedle obecné účinné lítosti jsou v zákoně uvedeny i speciální případy účinné lítosti, a to ve zvláštní části trestního zákona. Tyto zvláštní případy jsou ve vztahu speciality k obecné účinné lítosti a jsou vázány na splnění zvláštních podmínek. Zánik trestní odpovědnosti je širokým tématem trestního práva. V této diplomové

1 Srov. Hendrych, D. a kol. Právní slovník. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2001. s. 1113

práci se budu zabývat pouze výsekem této problematiky, a to účinnou lítostí u korupčních trestných činů.

Do 31.12.2009 obsahovalo účinné české trestní právo institut speciální účinné lítosti při korupční trestné činnosti. Tato účinná lítost umožňovala, aby osoba, která poskytla či slíbila úplatek jen proto, že o to byla požádána, byla beztrestná v případě, že o tomto svém jednání, jímž naplnila formální znaky skutkové podstaty trestného činu, učinila oznámení orgánům činným v trestním řízení.

Prakticky okamžitě po přijetí nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb., účinného od 1.1.2010, začala část odborné veřejnosti poukazovat na to, že absence speciálního ustanovení o účinné lítosti může mít negativní dopady na boj s korupcí. Tyto diskuse následně vyústily v poslanecký návrh novely trestního zákoníku, kterým měla být účinná lítost opět zakotvena do trestního práva. Tento poslanecký návrh však byl po negativním stanovisku vlády ČR zamítnut Poslaneckou sněmovnou již v prvním čtení. Toto zamítnutí poslaneckého návrhu však rozhodně neukončilo diskuse o tomto tématu a toto téma je stále diskutované jak odborném tisku, tak i v politických diskusích. Vzhledem k tomu, že pracuji jako policista na útvaru Policie ČR, který se specializuje na prověřování a vyšetřování korupčních trestných činů, považuji absenci speciální účinné lítosti u podplacení za změnu v trestním právu, která má za následek ztížení odhalování korupčních trestných činů, jakož i další negativní dopady na práci orgánů činných v trestním řízení.

V této práci se budu snažit popsat specifika korupčních situací, v nichž (by) bylo využítí existence účinné lítosti efektivním a správným nástrojem trestního práva pro boj se zločinem. Budu se zabývat historií a vývojem institutu účinné lítosti zejména pak ve vztahu ke korupčním trestným činům a pokusím se zamyslet nad mezinárodními závazky České republiky, které mají vliv na institut speciální účinné lítosti a zodpovědět otázku, zda existují mezinárodní závazky České republiky, s nimiž by existence účinné lítosti byla v rozporu. Popíši důvody zavedení speciální účinné lítosti do českého trestního práva, jakož i důvody vypuštění účinné lítosti z trestního zákoníku a dopady, které mělo upuštění od institutu speciální účinné lítosti v českém trestním právu na boj s korupční trestnou činností. Rovněž se pokusím o srovnání úpravy speciální účinné lítosti u korupčních trestných činů v okolních státech, jakož i o úvahu nad možnou zákonnou úpravou do budoucna.

Cílem této práce je přispět k diskusi o znovuzavedení korupční účinné lítosti, a to i za přispění konkrétních praktických příkladů, které byly řešeny Policií ČR i jinými

orgány činnými v trestním řízení. Práce by měla poskytnout odpověď na to, zda je účinná lýtost efektivním a nenahraditelným nástrojem v boji proti korupci či zda je nahraditelná jinými hmotně-právními či procesně-právními instituty českého trestního práva.

2. Korupce

Korupce je spojena s lidskou společností již od starověku. Fungování společnosti je závislé na tom, že si společnost vytvoří orgány, které budou zajišťovat její fungování, a to ve všech oblastech rozvoje společnosti. Tyto orgány jsou a mohou být tvořeny jen jednotlivci, kteří mají své osobní potřeby a zájmy. Rozhodování těchto orgánů se budou strany, které jsou na něm zúčastněny a jsou závislé na jejich rozhodnutí, snažit vždy ovlivnit tak, aby toto rozhodnutí bylo pro ně co možná nejpřínosnější. Nejjednodušším způsobem, jak ovlivnit rozhodnutí tohoto orgánu, je ovlivnění jedince, který má toto rozhodnutí učinit, a to za využití jeho osobních potřeb. Je lhostejno, zda jde o rozhodování vlády, soudu, státního zástupce, policisty či úředníka, zadavatele veřejné zakázky, lékaře, fotbalového rozhodčího, nadřízeného pracovníka v práci, novináře či jiné osoby, vždy budou při jejich rozhodování existovat snahy o ovlivnění rozhodnutí. Již jen z tohoto výčtu je zřejmé, že korupce se dotýká všech částí společnosti, a to jak oblasti státní správy, tak i samosprávy, děje se ve vztahu k moci zákonodárné, výkonné i moci soudní, dotýká se jednání jak v souvislosti s ekonomickou činností (podnikáním), tak i volnočasovými aktivitami a zábavou.²

² Korupce ve sportu (rozhodčí, sportovní komentátoři, delegáti, protihráči, korupce v rámci rozhodování o místě konání velkých sportovních událostí), korupce v rámci veřejnoprávních medií, v rámci přidělování grantů na umělecké projekty apod.

Po celou dobu fungování moderních společností se tyto snaží vytvořit systémy a nástroje, jež by zamezily korupci, a to zejména v oblasti výkonu státní moci, kde má korupce nejvíce patologický vliv na společnost jako takovou. V této oblasti se totiž jedná o specifický případ korupce, kdy korumpovaný je nadán pravomocí svěřenou mu společností k tomu, aby rozhodoval o právech a povinnostech jednotlivců. Jeho rozhodnutí může mít větší či menší dopad na život zúčastněných subjektů, kdy on z tohoto rozhodnutí nemá, respektive by neměl mít, žádný osobní prospěch. Absence prospěchu na výsledku rozhodnutí pro osobu, která rozhodnutí činí v rámci výkonu jí svěřené pravomoci, je jednou ze zásadních podmínek, jež umožňují její nezávislost. Za ideální situace tedy osoba rozhodující v mezích pravomocí svěřených jí zákonem rozhoduje nezávisle, nestranně, na základě zákonů, svého svědomí a pocitu spravedlivého vyřešení věci. Dostane-li se však do funkce, s níž je spojeno takovéto rozhodování, osoba, jež je náchylná ke korupci, nastává situace, kdy tato osoba má objektivní možnost zneužívat svého postavení k tomu, aby žádala úplatky za to, že bude či nebude vykonávat svou pravomoc, a to jak v souladu či v rozporu se zákony. Nejde tedy jen o situace, kdy policista požaduje při dopravní kontrole úplatek za to, že nebude přestupek řešit, ale i o situace, kdy např. soudce žádá při řešení nesporného rozvodu úplatek za to, že ve věci bude konat dle zákona a v přiměřených lhůtách a nebude stranám komplikovat život např. neúčelným oddalováním rozhodnutí ve věci. Obdobná situace může nastat i v rámci obchodních styků či běžného občanského života, ale nejčastější a pro společnost nejnebezpečnější je právě v situacích spojených s výkonem pravomoci.

Tyto korupční situace ohrožují důvěru obyvatel ve státní instituce, neboť je při nich státní moc zneužívána k vydírání občanů.

Korupce je z definice skrytým jevem, konspirací menšiny zasvěcených, resp. zapojených do korupční transakce, proti většině těch, kteří zapojeni nejsou. Ten, kdo se dopouští korupce, morálně selhává – stává se parazitem žijícím na úkor ostatních. Svůj parazitismus se snaží skrýt, aby nebyl ostatními odsouzen a potrestán. Proto korupce patří mezi nejskrytější jevy v životě veřejných činitelů a celé veřejné správy³ a nutno dodat, že nejen veřejné správy. Korupce je v současnosti ta

3 Srov. Frič,P., Korupce jako selhání společnosti a jedince, Ročenka unie státních zástupců, Union 2010, str. 10

nejnebezpečnější patologie, která ohrožuje českou společnost.⁴ Hlavní problém boje s korupcí spočívá v tom, že technicky „správně“ provedená korupce je naprosto nedokazatelná u soudu.⁵

Osobně považuji korupci za jeden ze zásadních problémů české společnosti. Její rozsah a dopady mají velmi negativní vliv nejen na ekonomickou situaci republiky, ale rovněž i na důvěru občanů ve fungování demokratického státu. Na boj s korupcí by měl být kladen ze strany politické reprezentace skutečný důraz. Je nezbytné, aby bylo vytvořeno právní prostředí, které bude možnosti korupčního chování omezovat a rovněž, aby byly do praxe zavedeny a v ní užívány právní instituty, které budou účinnými nástroji pro orgány činné v trestním řízení při odhalování a vyšetřování korupčních trestných činů.

3. Pojem podplácení

Žádná právní norma nedefinuje pojem korupce. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. vymezuje pojem podplácení, konkrétně v nedokonavé formě „podplácení“, jako jednání, při němž pachatel jinému nebo pro jiného v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu, nebo v souvislosti s podnikáním svým nebo jiného, poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek.⁶ V § 334 odst. 2 trestního zákoníku je jako úplatek definována jakákoli neoprávněná výhoda spočívající v přímém majetkovém obohacení nebo jiném zvýhodnění, které se dostává nebo má dostat uplácené osobě nebo s jejím souhlasem jiné osobě, a na kterou není nárok.

4 Srov. Frič, P., Korupce jako selhání společnosti a jedince, Ročenka unie státních zástupců, Union 2010, str. 20

5 Srov. Kohout, P., Sborník Boj proti korupci, Praha, 2011, str. 8

6 § 332 zák. č. 40/2009 Sb.

Definice podplácení, jež byla obsažená v trestním zákoně č. 140/1961 Sb. byla prakticky zcela totožná, jen s tím rozdílem, že zákonodárce v novém trestním zákoníku explicitně vyjádřil jako trestnou korupci v rámci podnikání, kdy ji není již třeba dovozovat z pojmu obecný zájem⁷ spočívající v řádném fungování podnikání.

Obecně lze říci, že podplácením je jednání, kdy osoba poskytuje jinému neoprávněné obohacení.

Korupční trestné činy jsou zařazeny ve zvláštní části trestního zákoníku v hlavě X. dílu třetím Úplatkářství, kde jsou kodifikovány trestné činy Přijetí úplatku § 331, Podplácení § 332 a Nepřímé úplatkářství § 333. Nejedná se však o vyčerpávající výčet korupčních trestných činů, neboť tyto lze nalézt i v hlavě V., konkrétně jsou to v § 226 Pletichy v insolvenčním řízení a dále také v hlavě VI. dílu třetím mezi trestnými činy proti závazným pravidlům tržní ekonomiky a oběhu zboží ve styku s cizinou, jmenovitě v § 248 Porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže, § 256 Sjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě, § 257 Pletichy při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži, § 258 Pletichy při veřejné dražbě a v neposlední řadě také v dílu čtvrtém hlavy X. je nově vložená skutková podstata do ustanovení § 351 Maření přípravy a průběhu voleb a referenda.

Kodifikace skutkových podstat korupčních trestných činů do různých hlav zvláštní části trestního zákoníku je vyústěním snahy zákonodárce postihnout speciálním ustanovením o korupčním trestném činu korupční jednání, která se vyskytnou ve společnosti. Nad rámec zadání této práce si dovoluji následující úvahu. Uvedená snaha má smysl v případě, kdy je potřeba speciálním ustanovením k § 331 či § 332 trestního zákoníku ošetřit situaci, která má typově větší či menší společenskou nebezpečnost, a proto došel zákonodárce k závěru, že za uvedené jednání by měla být stanovena jiná trestní sazba. Osobně se však domnívám, že zákonodárce není prioritně veden touto snahou, ale snahou zdůraznit svou snahu bojovat s korupcí, a to pomocí kodifikace nahodilých speciálních skutkových podstat, kdy mnohdy tato snaha je kontraproduktivní. Jako příklad této situace je možno uvést § 256 a § 331, kdy komparací těchto ustanovení dojdeme ke zjištění, že v případě, kdy pachatel přijme v souvislosti se zadáním veřejné zakázky úplatek nad 500 000

⁷ S využitím § 162a trestního zákona č. 140/1961 Sb. a s odkazem na obecné právní předpisy.

Kč, bude jeho jednání třeba kvalifikovat dle speciálního ustanovení § 256 odst. 3 trestního zákoníku, kde mu hrozit trest v rozmezí dvou až osmi let. Pokud by však takovýto úplatek přijal někdo v souvislosti s podnikáním, hrozil by mu trest tří až desíti let. Obdobný paradox u těchto trestných činů nacházíme i v případě, že pachatelem je úřední osoba. Osobně se domnívám, že škodlivost korupčního jednání v souvislosti s veřejnými zakázkami je mnohem vyšší než například korupční jednání v souvislosti s podnikáním. Tento můj názor není ojedinělý s tím, že existovala snaha ze strany orgánů činných v trestním řízení obejít tento paradox účelovým výkladovým stanoviskem k možnému souběhu těchto dvou ustanovení⁸. Uvedeným výkladem se snažilo Nejvyšší státní zastupitelství „napravit“ chybu zákonodárce, přičemž uvedená argumentace Nejvyššího státního zastupitelství byla zcela vyvrácena novelou trestního zákoníku, kterou byl do § 256 trestního zákoníku vložen čtvrtý odstavec, který se týká úřední osoby, přičemž i v této nové skutkové podstatě zákonodárce stanovil nižší trestní sazbu než u obecného ustanovení korupce úřední osoby v § 331 trestního zákoníku.

Domnívám se, že by se zákonodárce měl pokusit vyhnout kodifikaci těchto speciálních ustanovení a přistupovat k nim pouze ve výjimečných a odůvodněných případech a po zralé úvaze o vhodnosti jejich uzákonění. Korupce se může dotýkat všech jednání ve společnosti a snaha o postižení všech možných korupčních jednání speciální skutkovou podstatou není účelné a ani vhodné.

4. Účinná lítost dle trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.

Účinná lítost je jedním z důvodů zániku trestní odpovědnosti a záleží v tom, že pachatel trestného činu vlastní aktivní činností dobrovolně zamezí nebo napraví škodlivý následek trestného činu nebo o něm učiní oznámení ještě v době, kdy škodlivému následku mohlo být zabráněno.⁹

⁸ 1SL731/2011 - Stanovisko k otázce jednočinného souběhu zločinu sjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě podle § 256 odst. 1, 3 trestního zákoníku se zločinem přijetí úplatku podle § 331 odst. 1,4 písm. b) trestního zákoníku ze dne 26.7.2011.

⁹ Srov. Hendrych, D., a kolektiv Právní slovník, 3. vydání, 2009

Zánikem trestní odpovědnosti v důsledku účinné lítosti se sleduje ochrana zvláště důležitých společenských zájmů před škodlivými následky, které lze i po dokonání trestného činu zamezit nebo napravit. Ochrana těchto zájmů dává zákon přednost před zájmem na trestním stíhání pachatele. Slibem beztrestnosti je pachatel veden k rozhodnutí zamezit nebo napravit škodlivý následek svého činu.¹⁰

Účinnou lítostí dává zákonodárce přednost ochraně zájmů chráněných trestním právem před potrestáním pachatele. Tento institut slouží k tomu, aby pachatel, který se dopustí taxativně vyjmenovaných trestných činů uvedených v § 33 zák. č. 40/2009 Sb. nebyl trestně odpovědný, pokud zamezí vzniku škodlivého následku nebo napraví škodlivý následek, který svým protiprávním jednáním způsobil.

Zákonodárce v § 33 trestního zákoníku stanoví, že trestní odpovědnost za taxativně vyjmenované trestné činy¹¹ zaniká, jestliže pachatel dobrovolně

- a) škodlivému následku trestného činu zamezil nebo jej napravit, nebo
- b) učinil o trestném činu oznámení v době, kdy škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno; oznámení je nutno učinit státnímu zástupci nebo

10 Šámal, P., Púry, F., a Rizman, S., Komentář k trestnímu zákonu, 6. doplněné a přepracované vydání, CH Beck 2004, str. 581

11 neposkytnutí pomoci, neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku, šíření nakažlivé lidské nemoci, šíření nakažlivé lidské nemoci z nedbalosti, ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty, ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty z nedbalosti svěřením dítěte do moci jiného, zavlečení, braní rukojmí, opuštění dítěte nebo svěřené osoby, porušení povinnosti při správě cizího majetku, porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti, porušení povinnosti v insolvenčním řízení, porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku, poškození cizí věci, zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby, nesplnění oznamovací povinnosti v daňovém řízení, porušení zákazů v době nouzového stavu v devizovém hospodářství, porušení předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou, porušení předpisů o kontrole vývozu zboží a technologií dvojího užití, porušení povinností při vývozu zboží a technologií dvojího užití, provedení zahraničního obchodu s vojenským materiálem bez povolení nebo licence porušení povinnosti v souvislosti s vydáním povolení a licence pro zahraniční obchod s vojenským materiálem, obecného ohrožení, obecného ohrožení z nedbalosti, porušení povinnosti při hroživé tísni, poškození a ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení, poškození a ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení z nedbalosti, poškození geodetického bodu, poškození a ohrožení životního prostředí, poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti, poškození lesa, neoprávněného nakládání s odpady, neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami, neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti, šíření nakažlivé nemoci zvířat, šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin, vlastizrada, rozvracení republiky, teroristického útoku, teroru, sabotáže, zneužití zastupování státu a mezinárodní organizace, vyzvědačství, ohrožení utajované informace, ohrožení utajované informace z nedbalosti, vzpoury vězňů, šíření poplašné zprávy, nepřečtení trestného činu, neoznámení trestného činu

policejnímu orgánu, voják může místo toho učinit oznámení nadřízenému.

Škodlivým následkem se rozumí ohrožení nebo porucha objektu trestného činu, které jsou důsledkem dokonání trestného činu.

5. Vývoj účinné lítosti v československém a českém trestním právu

Po vzniku samostatného československého státu v říjnu 1918 došlo k recepci rakouského práva s tím, že byly pouze zrušeny předpisy habsburského

práva, které odporovaly republikánskému zřízení nového státu. Jedním z takto převzatých předpisů byl i zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, uvedený patentem č. 117/1852 ř. z.

Tento zákon neobsahoval obecné ustanovení o účinné lítosti, znal však účinnou lítost jako takovou. Tato účinná lítost se projevila ve dvou, dnes bychom řekli, speciálních ustanoveních, a to v ustanovení o beztrestnosti založení ohně (§ 168) a beztrestnosti krádeže a zpronevěry (§187) pro účinnou lítost. V § 168 zákonodárce stanovil: „Přičinil-li se při založeném ohni pachatel sám z lítosti a ještě v pravý čas tak, že všeliké škodě bylo zabráněno, budiž všeho trestu prost.“ V § 187 konstatuje: „Všeliká krádež a všeliká zpronevěra přestává býti trestnou, jestliže pachatel z účinné lítosti, třeba k naléhání poškozeného, sám, nikoli však jiný za něj, celou škodu z činu jeho povstalou, napraví prve, nežli soud nebo jiná vrchnost o provinění jeho zví.“

Recipované rakouské trestní právo bylo užíváno i v období nesvobody za 2. světové války, a to spolu s některými trestními normami práva československého, ale i trestního práva říšského.

Definitivní ukončení aplikace starého rakouského práva znamenalo až přijetí prvního trestněprávního kodexu na území Československa, kterou byl trestní zákon č. 86/1950 Sb. Tímto předpisem byla zavedena účinná lítost do českého trestního práva jako samostatný institut. Byla uzákoněna jak jako obecný institut, tak i jako speciální ustanovení o účinné lítosti u některých trestných činů. Zákonodárce v § 64 předmětného zákona stanovil, že trestnost vyjmenovaných trestných činů¹² zaniká, jestliže pachatel

- a) škodlivý následek trestného činu dobrovolně zamezí nebo napraví, nebo
- b) učiní o trestném činu dobrovolně oznámení v době, kdy škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno. Oznámení nutno učinit prokurátoru nebo orgánu národní bezpečnosti; podléhá-li pachatel vojenské soudní pravomoci, může místo toho učinit oznámení představenému.

12 velezrady, sdružování proti republice, sabotáže, vyzvědačství, ohrožení státního tajemství, věrolomnosti, válečného škůdnictví, spolčení k útoku na ústavního činitele, ohrožení hospodářského a služebního tajemství, nedovoleného ozbrojování, ohrožení jednotného hospodářského plánu, zkrácení a ohrožení daně, porušení předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou, spolčení, vzpoury vězňů, obecného ohrožení, ohrožení provozu obecně prospěšných zařízení, šíření nakažlivých chorob, ohrožení zdraví závadnými potravinami a jinými potřebami, spolčení k zběhnutí a spolčení ke vzpouře

Byť je konstrukce uvedeného ustanovení obdobná konstrukci i dnes používané v trestním zákoníku, nezapře svoji tendenčnost a dobovou poplatnost, která čiší z trestných činů, jichž se účinná lítost týká.

Trestní právo v Československu bylo následně rekonstruováno přijetím nového trestního zákona č. 140/1961 Sb. Tento v § 66 stanovil, že trestnost taxativně vyjmenovaných trestných činů¹³ zaniká, jestliže pachatel dobrovolně

- a) škodlivý následek trestného činu zamezil nebo napravil, nebo
- b) učinil o trestném činu oznámení v době, kdy škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno. Oznámení je nutno učinit prokurátoru nebo bezpečnostnímu orgánu; voják může místo toho učinit oznámení veliteli nebo náčelníku.

Toto ustanovení trestního zákona bylo do 1.1.2010 celkem 12 krát novelizováno, přičemž první novela se uskutečnila v roce 1990, kdy byly z taxativního výčtu trestných činů vypuštěny trestné činy podvracení republiky, vyzvědačství, jakož i poškozování států světové socialistické soustavy a naopak byly vloženy trestné činy ohrožení životního prostředí, šíření poplašné zprávy a braní rukojmí. Dalšími novelami byly vloženy trestné činy porušování předpisů o nakládání s kontrolovaným zbožím a technologiemi, porušování předpisů o zahraničním obchodu s vojenským materiálem, porušení povinnosti v řízení o konkurs a, teroristického útoku. V těchto novelách se odrazily jak široké společenské změny, které se ve společnosti udály po roce 1989, tak i změny zákonů související s terminologií, kdy bezpečnostní orgán byl nahrazen policejním orgánem a prokurátor státním zástupcem.

Obecné ustanovení o účinné lítosti je zakotveno i současné době účinném trestním zákoníku č. 40/2010 Sb., k tomuto více viz výše v části o účinné lítosti.

6. Speciální ustanovení o účinné lítosti

13 vlastizrady, rozvracení republiky, teroru, záškodnictví, sabotáže, podvracení republiky, poškozování státu světové socialistické soustavy, vyzvědačství, ohrožení státního tajemství, vyzvědačství a ohrožení státního tajemství ke škodě státu světové socialistické soustavy, ohrožení hospodářského tajemství, porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou, ohrožení devizového hospodářství, zkrácení daně, vzpoury vězňů, ohrožení služebního tajemství, obecného ohrožení, poškozování a ohrožování provozu obecně prospěšného zařízení, šíření nakažlivé choroby, ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými potřebami, genocidia a používání zakázaného bojového prostředku

Zvláštní případy účinné lítosti jsou k obecnému ustanovení o účinné lítosti dle § 33 trestního zákoníku ve vztahu speciality, mají tedy před ním přednost, protože pro jejich uplatnění zákon stanoví příznivější podmínky z hlediska pachatele.¹⁴

Trestní právo zná několik trestných činů, kde bylo v průběhu vývoje využito kodifikace speciálních ustanovení o účinné lítosti. Základy lze vysledovat již v rakouském trestním zákoníku č. 117/1852 ř.z. ve vztahu ke krádeži a zpronevěře a dále ve vztahu k založení ohně.

V následující době se v rámci trestních kodexů užívaly ustanovení o speciální účinné lítosti u trestných činů v souvislosti s neodvedením daně či jiné povinné platby, účasti na zločinném spolčení nebo při zanedbání povinné výživy. Speciální ustanovení o účinné lítosti bylo kodifikováno i pro trestné činy korupční, na které se v této práci zaměřím.

První takové speciální ustanovení obsahoval již zákon č. 86/1950 Sb. Konkrétně se jednalo o § 184. Komunistický zákonodárce ve zvláštním ustanovení o účinné lítosti stanovil, že *„pro podplácení a nepřímé úplatkářství není trestný ten, kdo úplatek poskytne nebo slíbí jen proto, že byl o to požádán, a učiní o tom dobrovolně bez odkladu oznámení prokurátoru nebo orgánu národní bezpečnosti“*.

Obdobná konstrukce uvedeného institutu byla použita i při tvorbě trestního zákona č. 140/1961 Sb., kdy zákonodárce vymezil beztrestnost podplácejícího v § 163 následovně: *„Trestnost podplácení a nepřímého úplatkářství zaniká, jestliže pachatel úplatek poskytl nebo slíbil jen proto, že byl o to požádán, a učinil o tom dobrovolně bez odkladu oznámení prokurátoru nebo bezpečnostnímu orgánu.“* Tento paragraf byl novelizován zákonem č. 290/1993 Sb., kdy zákonodárce nahradil slova prokurátoru nebo bezpečnostnímu orgánu slovy státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Poslední změna § 163 byla realizována zákonem č. 122/2008 Sb., kdy nové znění uvedeného ustanovení bylo *„trestnost podplácení a nepřímého úplatkářství zaniká, jestliže pachatel úplatek poskytl nebo slíbil jen proto, že byl o to požádán, a učinil o tom dobrovolně a vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům bez zbytečného odkladu oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu; to neplatí, byl-li úplatek poskytnut nebo slíben v souvislosti s výkonem pravomoci veřejného činitele uvedeného v § 162a odst. 22 písm. a) až c)*

14 Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. Komentář C.H.Beck. str. 375.

nebo písm. d), jde-li o veřejného činitele zastávajícího funkci v podniku, v němž má rozhodující vliv cizí stát.“

Na uvedeném vývoji vidíme, že zákonodárce si byl po celou dobu i přes extrémní rozdíly¹⁵ ve stavu společnosti vědom, že korupční jednání podplácejícího, který byl o úplatek požádán, vyžaduje specifický přístup při jeho hodnocení a upřednostňoval zájem společnosti na odhalení a potrestání osoby úplatek požadující.

S ohledem na to, že úplatek může být požadován nejen v souvislosti s tím, aby uplácený konal protizákonně, ale může být požadován i za to, že uplácený bude postupovat v souladu se zákonem, je nespravedlivé vůči podplácejícímu uplatňovat trestní sankce, a to i s ohledem na jednu ze základních zásad trestního práva - *ultima ratio*, neboť osoba, po níž je úplatek požadován, je v tuto chvíli brána žadatelem úplatku jako jakési rukojmí.

Podmínky, které byly stanoveny pro užití zvláštního ustanovení o účinné lítosti, tedy že pachatel poskytl či slíbil úplatek jen proto, že byl o to požádán a učinil o tom dobrovolně a bezodkladně trestní oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu¹⁶, byly dostatečnou zárukou k tomu, aby uvedené ustanovení nebylo zneužíváno a sloužilo pouze k beztrestnosti jednání, jehož postihování trestní sankcí by bylo nespravedlivé.

Novela trestního zákona realizovaná zákonem č. 122/2008 Sb. změkčila¹⁷ podmínky pro rychlost oznámení. Oznámení o korupčním jednání nemuselo být učiněno pouze „*bez odkladu*“, ale po této novele stačilo, aby jej oznamovatel učinil „*vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům bez zbytečného odkladu*“¹⁸. Tato změna dala oznamovateli větší manévrovací prostor a orgánům činným v trestním

15 Přejít od totalitního zřízení k demokratickému státu.

16 Oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu lze učinit i prostřednictvím jiného státního orgánu (např. soudu), pokud oznamovatel jedná v úmyslu věc oznámit kompetentnímu orgánu. Dobrovolné je oznámení, které pachatel učiní z vlastního svobodného rozhodnutí, které nebylo motivováno skutečností na jeho vůli nezávislou (např. tím, že čin byl odhalen). Bezodkladné oznámení je takové, dojde-li k němu ihned, jakmile je po spáchání trestného činu možné.

17 V této věci je třeba konstatovat, že někteří autoři považují uvedenou novelu za zpřísnění podmínek pro zánik trestnosti. Např. Vantuch, P.: Úplatkářství a účinná lítost v trestním zákoníku, Buletín advokacie 4/2012, str. 17, kdy „*zpřísnění spočívalo v oznámení vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům bez zbytečného odkladu*“.

řízení větší možnost uplatnit institut účinné lítosti s ohledem na specifika konkrétního případu, kdy rychlost učiněného oznámení měla být nadále posuzována za využití objektivních a subjektivních korektivů, jimiž byly okolnosti případu a osobní poměry oznamovatele. To, že oznámení nebylo učiněno bezodkladně, neznamenalo, že by nebylo možné aplikovat účinnou lítost, pokud tento odklad nebyl zbytečný¹⁹. S názorem, že se jedná o zpřísnění podmínek uplatnění účinné lítosti, nelze souhlasit, neboť závěr, že zákonodárce změkčil podmínky pro uplatnění účinné lítosti, šlo celkem jednoznačně dovodit zejména ze skutečnosti, že zúžil rozsah oznámení vyňatých z účinné lítosti, na oznámení, která byla učiněná „zbytečně“ opožděně a dále navíc uzákonil to, že orgány činné v trestním řízení musejí nikoli bezodkladně oznámení hodnotit jak ve světle objektivních okolností, tak i osobních poměrů pachatele, které odůvodňují oddálení oznámení podplacení ze strany pachatele.

V rámci práce na vládní protikorupční strategii²⁰ byl vládou uložen ministerstvu vnitra a ministerstvu spravedlnosti úkol zpracovat analýzu a vyhodnocení případů, ve kterých bylo efektivně použito ustanovení o účinné lítosti dle úpravy trestního zákona č. 140/1961 Sb. Tato analýza vykazovala velmi nízkou četnost užití ustanovení § 163 trestního zákona. V této věci bylo následně argumentováno, že uvedený institut nebyl v praxi využíván. S uvedenou argumentací nelze souhlasit, neboť za celé období využívání tohoto institutu nebylo jeho využívání přesně sledováno a vykazováno. V této věci by mělo spíše než k zamítnutí institutu speciální účinné lítosti jako celku dojít k vyhodnocení rozhodovací praxe a její přesnější úpravy nástroji trestního práva procesního.²¹

18 Touto novelou byl navíc upřesněn pojem „bez zbytečného odkladu“, který byl dosti vágní a působil jisté výkladové potíže a výkladovou nejednotnost

19 Lze si představit, že uvedený odklad by se mohl týkat například toho, že by se oznamovatel pokusil získat nějaké další důkazy, jimiž by podpořil následné trestní oznámení.

20 Schválena usnesením vlády ze dne 5.1.2011 č. 1 a doplněna usnesením vlády ze dne 18.5.2011 č. 370

21 Jako zajímavost lze v této věci uvést Zhodnocení poznatků o rozhodování soudů o trestné činnosti úplatkářství R 17/1978 Sb. rozh., kdy je konstatováno, že se „případy, kdy oznámení úplatkářství

Nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. vypustil uvedené ustanovení o účinné lítosti, což nemalá část odborné veřejnosti vnímá jako problém při boji s korupcí, zejména s korupcí individuální.²²

7. Mezinárodní organizace a jejich náhled na speciální účinnou lítost

Ve vztahu k boji proti korupci je česká republika vázána řadou mezinárodních smluv, jejichž je signatářem. Boj s korupcí je předmětem jednání nejvýznamnějších mezinárodních institucí a organizací včetně OSN, OECD, EU či Rady Evropy. Tyto organizace přijaly řadu dohod, úmluv a konvencí, které se zabývají bojem s korupcí. Z dílny OSN pocházejí např. Deklarace OSN proti korupci a podplácení v mezinárodních obchodních transakcích, Dakarská deklarace o prevenci a kontrole organizovaného nadnárodního zločinu a korupce či Celosvětový program boje proti korupci ze dne 23.4.1999. Pod záštitou OSN byla 14.10.1960 přijata konvence Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj a tím založena OECD.²³ Z dohod přijatých v rámci činnosti OECD je třeba zmínit zejména Úmluvou o boji proti podplácení veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích.²⁴ V rámci výstupů Rady Evropy je zásadním dokumentem zejména Trestněprávní úmluva o korupci²⁵ a Dohoda zakládajících států proti korupci (GRECO). Z nejdůležitějších dokumentů EU týkajících se boje s korupcí lze uvést Dohodu o boji proti korupci

učinila dobrovolně a bezodkladně osoba, která úplatek poskytla nebo slíbila proto, že o něj byla požádána (ust. § 163 tr. zákona o účinné lítosti) se téměř nevyskytují“. Je tedy zajímavé, že stejně jako zde v roce 1978, konstatuje tento závěr i zpráva Nejvyššího státního zastupitelství analyzující míru korupce z roku 2002.

22 Srov. Stříž, I., Ročenka Unie státních zástupců 2010, str. 46: „Při současné úpravě může snad být na překážku absence účinné lítosti, která byla dříve vyjádřena v § 163 zákona č. 140/1961 Sb.“ nebo Mgr. Leopold Černý – Ročenka Unie státních zástupců 2010 str. 42: „Z hlediska policejní činnosti velmi účinným protikorupčním institutem...byl pak v současné právní úpravě absentující institut tzv. účinné lítosti. Tento v novém trestním zákoníku zcela chybí, což je z pohledu specializovaného útvaru zabývajícího se korupčními trestnými činy možno hodnotit jako velký nedostatek – podstatnou a hlubokou díru v zákoně se závažnými důsledky pro odhalování a následné zpracování korupčních kauz.“

23 Česká republika přistoupila k OECD 21.12.1995

24 Č. 25/2000 Sb. m.s.

týkající se úředníků Evropských společenství nebo úředníků členských států Evropské unie nebo článek K3 Smlouvy o Evropské unii, jímž je stanoven společný postup v boji proti korupci v soukromém sektoru.

S ohledem na téma této práce je potřeba zmínit zásadní pasáže dvou nejdůležitějších mezinárodních smluv ve vztahu k mezinárodním závazkům České republiky při boji proti korupci.

Ratifikací Úmluvy o boji proti podplácení veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích č. 25/2000 Sb. m. s. se Česká republika v článku 1 zavázala, že *„přijme taková potřebná opatření, aby bylo možno stanovit, že se podle jejího práva jedná o trestný čin kterékoli osoby, která úmyslně nabídne, slíbí nebo dá nedovolený peněžitý nebo jiný prospěch, ať již přímo, nebo zprostředkovaně, zahraničnímu veřejnému činiteli, a to pro tohoto činitele nebo pro třetí stranu, za tím účelem, aby tento činitel jednal nebo se zdržel jednání v souvislosti s výkonem veřejných povinností, za účelem získání nebo udržení podnikatelské aktivity nebo jiné nepatřičné výhody v mezinárodních podnikatelských transakcích“*, přičemž dle článku třetího *„podplácení zahraničních veřejných činitelů bude trestáno účinnými, přiměřenými a odrazujícími trestními sankcemi. Rozmezí sankcí bude srovnatelné s těmi, které jsou uplatňovány při podplácení vlastních veřejných činitelů a v případě fyzických osob bude zahrnovat odnětí svobody dostatečné pro účinnou vzájemnou právní pomoc a vydání.“*

Přistoupení k Trestněprávní úmluvě o korupci znamenalo pro Českou republiku povinnost přijmout *„taková legislativní a jiná opatření, která budou nezbytná pro to, aby nabídka, slib nebo poskytnutí nepatřičné výhody přímo či nepřímo nějakou osobou veřejnému činiteli této smluvní strany, ať již přímo jemu nebo někomu jinému, aby jednal anebo nejednal při výkonu jeho funkce, bylo pokládáno za trestný čin podle tuzemského práva, je-li tento čin spáchán úmyslně“* a dále také přijmout *„taková legislativní a jiná opatření, která budou nezbytná pro to, aby přímý či nepřímý požadavek nebo přijetí neoprávněné výhody veřejného činitele smluvní strany pro sebe či pro někoho jiného, nebo přijetí nabídky či slibu takové neoprávněné výhody, aby jednal anebo nejednal při výkonu jeho funkce, bylo pokládáno za trestný čin podle tuzemského práva, je-li tento čin spáchán úmyslně.“* Tedy aby za trestné bylo prohlášeno jak přímé, tak nepřímé úplatkářství, a to na

25 Č. 70/2002 Sb. m.s.

straně podplácejícího i přijímajícího úplatek. Dle následujícího článku musí být jako trestné i pro členy tuzemských i zahraničních parlamentních shromáždění, zahraničních veřejných činitelů, jakož i subjektů v soukromém sektoru, členů mezinárodních parlamentních shromáždění, soudců a úředníků mezinárodních soudních orgánů. Sankce za výše uvedená jednání musejí být dle smlouvy „účinné, přiměřené a odrazující ...včetně trestů zahrnujících odnětí svobody, které mohou vést k vydání, jestliže byly spáchány fyzickými osobami.“ Smlouva v článku 24 ustanovuje kontrolní orgán pro plnění smlouvy – GRECO.

Na úvod je třeba říci, že žádná z uvedených mezinárodních smluv či členství v těchto mezinárodních organizacích nezavazuje Českou republiku k tomu, aby vypustila institut účinné lítosti z českého trestního práva, nicméně je třeba uvést, že výše uvedené mezinárodní organizace (OECD a GRECO) měly jisté výhrady vůči institutu účinné lítosti tak, jak byl kodifikován v § 163 trestního zákona.

OECD doporučila České republice, „aby provedla změny v legislativě a vyloučila u trestného činu podplacení zahraničních veřejných činitelů obhajobu na základě účinné lítosti²⁶.“ OECD tedy nedoporučovala vynětí institutu účinné lítosti z trestního zákona, ale pouze jeho omezení tak, aby jí nemohlo být využito v případě korupce zahraničních veřejných činitelů. Odrazem tohoto doporučení OECD byla již výše zmiňovaná novela trestního zákona provedena zákonem č. 122/2008 Sb., kdy bylo z ustanovení o účinné lítosti v § 163 trestního zákona výslovně vyňato podplacení dle § 162a odst. 2 písm. a) až c) nebo písm. d) jde-li o veřejného činitele zastávajícího funkci v podniku, v němž má rozhodující vliv cizí stát. Touto novelou došlo k tomu, že se český trestní zákon dostal do souladu se všemi mezinárodními závazky České republiky. I s ohledem na tuto skutečnost se v rámci příprav nového trestního zákoníku počítalo se zvláštním ustanovením o účinné lítosti ve věcech korupčních.²⁷

Nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb., který byl výsledkem velmi dlouhého legislativního procesu, však neobsahuje ustanovení o speciální účinné lítosti ve věcech korupčních, přičemž důvodová zpráva k novému znění trestního zákoníku neobsahuje žádné zdůvodnění, proč byl po téměř 50 letech tento institut z trestního práva vypuštěn. Z následujícího návrhu novely trestního zákona, kterým učinila

26 Důvodová zpráva k návrhu novely trestního zákona. Sněmovní tisk 248/0 Poslanecké sněmovny - volební období 2006-2010.

skupina poslanců pokus o znovuzavedení tohoto institutu do trestního zákoníku, však můžeme dovést důvod, proč bylo při tvorbě nového trestního zákoníku upuštěno od kodifikace ustanovení o účinné lítosti u podplacení. Ze zamítavého stanoviska vlády k poslaneckému návrhu²⁸ se dozvídáme, že úprava uvedená v § 163 trestního zákona „byla předmětem kritiky orgánů mezinárodních organizací pověřených kontrolou plnění závazků vyplývajících z mezinárodních smluv na poli boje proti korupci, zejména z úmluvy o boji proti podplácení veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích a z Trestněprávní úmluvy o korupci. To byl ostatně jeden z hlavních důvodů, proč ustanovení o účinné lítosti nebylo převzato do nového trestního zákoníku.“²⁹

V rozporu s tímto stanoviskem vlády je však skutečnost, že výhradu OECD ve vztahu k účinné lítosti zákonodárce odstranil již novelou provedenou zákonem 122/2008 Sb., kdy z účinné lítosti vyňal podplácení zahraničních veřejných činitelů.

Druhou mezinárodní institucí, která se vyjadřovala k boji ČR s korupcí a která je zmiňována v zamítavém stanovisku vlády, je GRECO³⁰. Otázka účinné lítosti u trestných činů podplacení a nepřímé úplatkářství byla zmíněna již v prvním

27 Ve vládním návrhu trestního zákoníku ze dne 21.7.2004 je v § 309 uvedeno „Trestnost podplácení (§307) a nepřímého úplatkářství (§308) zaniká, jestliže pachatel úplatek poskytl nebo slíbil jen proto, že byl o to požádán, a učinil o tom dobrovolně oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu“. Důvodová zpráva k ustanovení § 309 uváděla, že „v rámci rekodifikace trestního práva je zapotřebí upravit ustanovení § 163 trestního zákona o účinné lítosti tak, aby z jeho znění byl vypuštěn předpoklad bez odkladu, neboť je nezbytné rozšířit možnosti zániku trestnosti podplacení a nepřímého úplatkářství tak, aby osoby, které úplatek poskytl nebo slíbily jen proto, že o to byly požádány, měly možnost státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu poskytnout informace a pomoc bez obav z případné vlastní trestní odpovědnosti.“

28 Tento návrh byl v poslanecké sněmovně zveřejněn jako tisk 345/0. Projednán byl 26.10.2011 a byl zamítnut v prvním čtení.

29 Stanovisko vlády k návrhu zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 40/2009 Sb, č.j. 06985/11 – OVA, str. 2.

30 GRECO je orgánem ustaveným na základě Rezoluce Výboru ministrů Rady Evropy, která schválila přijetí Částečné a rozšířené dohody zakládající „Skupinu států proti korupci - GRECO“. V současnosti je členem GRECO celkem 40 států, kromě většiny zemí Rady Evropy sem patří i USA. Česká republika ke GRECO přistoupila v r. 2002. Hlavním předmětem činnosti GRECO je monitorování implementace jednotlivých protikorupčních instrumentů Rady Evropy, zejména Trestněprávní úmluvy Rady Evropy proti korupci. Na základě jednotlivých monitorovacích kol je vypracována zpráva, která obsahuje různá doporučení. Tato doporučení musí hodnocený člen splnit v časovém limitu, stanoveném GRECO

hodnotícím kole, které GRECO realizovalo v roce 2003. Toto kolo však nebylo zaměřeno na otázky druhů obhajoby, a proto nebylo v tomto směru České republice uloženo žádné doporučení ke splnění. Zpráva nicméně uvádí: „GET³¹ se dozvěděl, že probíhá diskuze o tom, zda má být ustanovení o „účinné lítosti“ (§ 163 trestního zákona) zachováno. Zatímco se považuje za žádoucí podporovat poskytování informací orgánům činným v trestním řízení, GET vnímá rozdíl mezi tímto druhem ustanovení a požadavkem zajistit oznamování podezření, jak se zmiňuje ve strategii pro boj s praním špinavých peněz. GET se domnívá, že správný postup osoby, které je nabídnut úplatek, nebo kterou někdo o úplatek požádá, je odmítnout takové jednání a oznámení takové události. S ohledem na to mohou ustanovení § 163 trestního zákona zacházet až příliš daleko jako možný nástroj umožnění stíhání trestných činů korupce, kde by se jinak obtížně získávaly důkazy. GET proto dospěl k názoru, že české úřady by měly zvážit přezkoumání tohoto ustanovení a posoudit jeho praktické dopady.“³²

Na úpravu účinné lítosti v trestním řízení ve věcech korupce se GRECO zaměřilo ve třetím hodnotícím kole, které bylo zahájeno v r. 2007. Česká republika byla hodnocena v dubnu 2011 a zpráva obsahuje pouze stručnou informaci v odst. 64 – Obhajoba, kde konstatuje: „Původní trestní zákon, který platil do konce roku 2009, obsahoval v § 163 ustanovení o takzvané účinné lítosti. Toto ustanovení bylo v novém trestním zákoníku, který vstoupil v platnost k 1. lednu 2010, zrušeno. Nový trestní zákoník tak neumožňuje žádnou zvláštní obhajobu; pouze pro případy, které jsou ještě posuzovány podle ustanovení původního trestního zákona, má obhajoba z důvodu účinné lítosti ještě význam.“

GRECO tedy ve své zprávě z roku 2011 pouze konstatoval, že nový trestní zákoník žádnou možnost zvláštní obhajoby neumožňuje a dále ji nekomentoval. Obdobné konstatování obsahují všechny zprávy třetího hodnotícího kola těch států, jejichž právní řády zvláštní obhajobu nepřipouští. Z dosud přijatých zpráv třetího kola nicméně vyplývá, že GRECO zásadně nesouhlasí s úpravou, která pachatelům

31 (skupina hodnotitelů – GRECO Evaluation Team)

32 Zpráva Greco Eval III Rep (2010) 10 viz.

[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2010\)10_CzechRep_One_CZ.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2010)10_CzechRep_One_CZ.pdf)

trestných činů podplácení i přijímání úplatku zajišťuje úplné vyvinění bez možnosti posouzení takového jednání soudem a následné navrácení úplatku pachateli.³³

8. Úprava účinné lítosti v dalších státech Evropy

V rámci zemí zapojených do Rady Evropy celkem 14 členských států žádným zvláštním způsobem neupravuje ustanovení o účinné lítosti v korupčních trestních věcech. Jedná se o Belgii, Kypr, Dánsko, Estonsko, Finsko, Franci, Německo, Irsko, Lucemburk, Maltu, Nizozemí, Švédsko, Velkou Británii a ČR. Z velké části tedy jde o

³³ Analýza Ministerstva spravedlnosti o hodnocení institutu účinné lítosti z pohledu Skupiny států proti korupci (GRECO) a OECD

tzv. staré státy EU, které ve své právní úpravě upřednostnily ochranu svědka (oznamovatele) a spolupráci pachatele trestného činu, který oznámil poskytnutí či přijetí úplatku, považují za polehčující okolnost, o které rozhoduje v řízení soud.

Ustanovení o speciální účinné lítosti naopak mají upraveny mimo jiné Lotyšsko, Litva a Polsko, o jejichž zákonné úpravě se zmíním. Blíže bude rozebrána situace na Slovensku, které je nám geograficky i historicky nejbližší.

8.1. Lotyšsko

Lotyšský trestní zákon ve svém § 324 uvádí, že trestnost podplácení veřejného činitele zaniká v situacích, kdy je úplatek na osobě žádán veřejným činitelem, nebo pokud uplácející osoba – po předání úplatku – dobrovolně spáchání trestného činu oznámí. Trestnost osoby, která je prostředníkem či pomocníkem také zaniká, pokud tato osoba jednání oznámí. Státní zastupitelství v těchto situacích nemá žádnou pravomoc, pokud uplácející osoba dobrovolně předstoupí před orgány činné v trestním řízení před tím, než se tyto o spáchaném trestném činu dozví jiným způsobem, a trestný čin oznámí. Osoba pak nemůže být trestně stíhána. Pokud uplácející osoba takto před OČTŘ předstoupí a je podle § 324 vyviněna, úplatek se jí nevrací, ale připadá státu. Navíc je podle § 58 odst. 3 lotyšského trestního zákona, který se vztahuje na korupci v soukromém i veřejném sektoru, možné vyvinění osoby v přípravném řízení - na základě rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení, tzn. státního zástupce či policisty – pokud tato osoba poskytla zásadní pomoc při odhalování závažného či obzvláště závažného trestného činu, který je vážnější či nebezpečnější než trestný čin spáchaný touto osobou.

Tato úprava účinné lítosti je velmi široká a umožňuje její zneužití.³⁴ Úprava je velmi široká zejména v povaze automatického vyvinění osoby, kdy postačí, pokud osoba oznámí spáchání trestného činu korupce před tím, než se o činu dozví orgány činné v trestním řízení.

8.2. Litva

³⁴ Toto konstatuje i hodnotící zpráva GRECO.

Litevský trestní zákoník upravuje v § 227 trestního zákona vyvinění z trestní odpovědnosti osoby, která byla nucena poskytnout úplatek a poté, co jej nabídla, slíbila či poskytla, oznámí toto jednání orgánům činným v trestním řízení ještě před tím, než je jí oznámeno podezření ze spáchání trestného činu, nebo pokud je úplatek nabídnut, slíben nebo poskytnut s vědomím orgánů činných v trestním řízení. Rozhodnutí o ukončení trestního stíhání uvedené osoby činí státní zástupce a je předmětem přezkumu ze strany soudu. Úplatky jsou vždy zabaveny, pouze v případě, že úplatkář jedná v mezích kontrolovaného předání pod dohledem orgánů činných v trestním řízení³⁵, je jí úplatek vrácen.

Litevský zákon tak obsahuje několik pojistek proti zneužívání účinné lítosti při vyšetřování trestných činů, např. přezkum rozhodnutí o zastavení trestního stíhání soudem.

8.3 Polsko

Polský trestní zákon obsahuje účinnou lítost v § 229 a vztahuje se pouze na podplácení veřejných činitelů, a to jak podplácení, přijímání úplatku, tak i nepřímé úplatkářství. Osoba, která poskytla úplatek, se může vyvinít v případě, že materiální či osobní výhoda nebo její slib byl veřejným činitelem přijat a tato podplácející oznámí spáchání trestného činu orgánům činným v trestním řízení před tím, než se o spáchaném trestném činu tyto orgány dozvědí jiným způsobem. Polský nejvyšší soud ustanovení zpřesnil svým výkladem, dle kterého informace poskytnuté orgánům musí být důkazního charakteru.³⁶ Pokud je účinná lítost úspěšně uplatněna, soud vynese rozsudek, ve kterém vyhlásí, že skutek byl spáchán, ale neuloží obviněnému trest, ovšem bez toho, že by okolnosti oznámení skutku jakkoli zkoumal.

8.4 Slovensko

³⁵ Předstíraný převod

³⁶ Nepostačují informace operativního charakteru

Česká republika a Slovenská republika měly od roku 1950 shodnou úpravu trestního práva, kdy na jejich území platil totožný trestní zákon a trestní řád. Shodná úprava trestního práva, samozřejmě již s odlišnými novelizacemi po 1.1.1993, fungovala v obou státech až do 1.1.2006, než nabyly na Slovensku účinnosti nové trestní kodexy.

Zvláštní ustanovení o účinné lítosti nejsou uvedeny za jednotlivými skutkovými postáty, jichž se týkají, nýbrž jsou specifikovány v § 86 zák. č. 300/2005 Z.z. v ustanovení hned následujícím po ustanovení o obecné účinné lítosti.

Slovenský trestní zákon upravuje speciální účinnou lítost u korupčních trestných činů v § 86 písm. g). Toto ustanovení stanoví, že *„trestnost trestného činu zaniká i tehdy, pokud jde o trestný čin podplácení³⁷ a nepřímé korupce³⁸, pokud pachatel úplatek poskytl nebo slíbil jen proto, že byl o něj požádán, a učinil o tom dobrovolně a bez odkladu oznámení orgánu činnému v trestním řízení nebo Policejnímu sboru; voják může toto oznámení učinit svému nadřízenému nebo služebnímu orgánu a osoba ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazbě i příslušníkovi Vězeňské služby“.*

V minulosti byla dle slovenského trestního zákoníku, konkrétně ustanovení § 86 písm. g), možná účinná lítost i u trestného činu podplácení zahraničního

37 podle § 332, § 333, § 335 zák. č. 300/2005 Z.z.

§ 332 - Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa sľúbi, ponúkne alebo poskytne úplatek inému, aby konal alebo sa zdržal konania tak, že poruší svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, alebo z tohto dôvodu priamo alebo cez sprostredkovateľa sľúbi, ponúkne alebo poskytne úplatek inej osobe, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

§ 333 - Kto inému v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu priamo alebo cez sprostredkovateľa poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatek, alebo z tohto dôvodu poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatek inej osobe, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.

§ 335 - Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa členovi zahraničného parlamentného zhromaždenia, sudcovi alebo úradníkovi medzinárodného súdneho orgánu uznaného Slovenskou republikou alebo zástupcovi, či zamestnancovi medzinárodnej, nadnárodnej, medzivládnej organizácie alebo orgánu, ktorých je Slovenská republika členom alebo s ktorými je Slovenská republika v zmluvnom vzťahu, alebo osobe v obdobnej funkcii poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatek v súvislosti s výkonom jeho funkcie, alebo z toho dôvodu poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatek inej osobe, potrestá sa odňatím slobody na dva roky až päť rokov.

38 podle § 336 odst. 2 zák. č. 300/2005 Z.z.

§ 336 - Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa inému sľúbi, ponúkne alebo poskytne úplatek za to, že bude svojím vplyvom pôsobiť na výkon právomoci osoby uvedenej v § 332, 333, 334 alebo § 335, alebo za to, že tak už urobil, alebo z tohto dôvodu poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatek inej osobe, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

veřejného činitele podle § 334 trestního zákona.³⁹ Tento trestný čin však byl z účinné lítosti vyňat, a to novelou slovenského trestního zákona provedenou zákonem č. 257/2009 Z.z. s účinností od 1.9.2010. Tato novela byla realizována z důvodu⁴⁰ implementace doporučení OECD postihovat trestné činy podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních obchodních transakcích, a to bez výjimky.⁴¹

Lze tedy shrnout, že účinná lítost u korupčních trestných činů je možná na Slovensku tehdy, pokud je úplatek vyžádaný, pachatel dobrovolně učinil oznámení o trestném činu orgánům činným v trestním řízení a toto oznámení učinil bezodkladně. Pokud jsou splněné všechny tři podmínky, může vyšetřovatel prokurátorovi navrhnout, aby nebyl pachatel trestně odpovědný. Ten návrh posoudí a případně vydá souhlasné stanovisko. V tomto případě, pokud pachatel není trestně stíhaný ani odsouzený, je úplatek zabaven na základě § 83 (ochranné opatření), navrácení prostředků z trestné činnosti se však může osoba domáhat v samostatném řízení. Pokud osoba oznámí orgánům činným v trestním řízení, že byla požádána o úplatek ještě před jeho poskytnutím, vystupuje nadále jako agent a k uplácení se použijí finance z rozpočtu policie, které se posléze do rozpočtu vrátí. Slovenské republice nebylo adresováno žádné doporučení ohledně institutu účinné lítosti.

V předchozích podkapitolách jsem nastínil, jakým způsobem je speciální korupční účinná lítost uzákoněna v několika nám historicky a kulturně blízkým státním. Z uvedeného je zřejmé, že podmínky pro uplatnění účinné lítosti a tím i zániku trestnosti pachatele podplácení jsou vyjma Slovenska širší, než byly v České republice za účinnosti trestního zákona č. 140/1961 Sb., neboť postačuje, aby

39

§ 334 Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa zahraničnému verejnému činiteľovi alebo inej osobe poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatok v súvislosti s výkonom úradných povinností zahraničného verejného činiteľa v úmysle, aby sa získala alebo zachovala neprimeraná výhoda, potrestá sa odňatím slobody na dva roky až päť rokov. Odňatím slobody na päť rokov až dvanásť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 vo veľkom rozsahu.

40

Důvodová zpráva k návrhu zákona, parlamentní tlač 0858 <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=4&CPT=858>

41

Bod 244. Správy pracovní skupiny OECD o aplikaci Dohody o podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních obchodních transakcích z listopadu 2005.

oznámení bylo učiněno v době, než se orgány činné v trestním řízení o tomto trestném činu dozví jiným způsobem. Na Slovensku byl ponechán korektiv bezodkladnosti učiněného oznámení.

Obecně lze dle mého názoru říci, že korektiv bezodkladnosti vymezený tak, aby podplácejícímu umožnil učinit oznámení o trestném činu a tak se vyhnout trestní odpovědnosti, je správným východiskem při hledání hranice, kterou je třeba v zákoně stanovit pro uplatnění účinné lítosti. Úprava účinné lítosti, při níž postačí, pokud osoba oznámí spáchání trestného činu korupce před tím, než se o činu dozví orgány činné v trestním řízení, je neúměrně široká a umožňuje její zneužití ze strany podplácejícího⁴².

Jako zcela nesprávnou lze podle mého mínění hodnotit Lotyšskou úpravu, která se vztahuje i na případy, kdy korupční iniciativa vzejde od podplácející osoby, která těžila z výhod svého jednání, které získala za poskytnutý úplatek a následně trestný čin oznámí ze strachu, že policie její jednání v budoucnu odhalí. Vyvinění takové osoby je více než sporné, a to i s ohledem na skutečnost, že § 324 nepožaduje, aby podplácející oznámil poskytnutí úplatku okamžitě, ale kdykoli v období, než se orgány činné v trestním řízení o úplatku dozví.

42

Například k vydírání.

9. Případy z praxe

Na následujících stranách popíši dva příklady z praxe, které byly řešeny Policií ČR na konci roku 2009.

9.1. Kontrola⁴³

Dne 24.8.2009 se emailem obrátil na Útvar odhalování korupce a finanční kriminality Policie ČR s dotazem Karel W. s tím, že byl dne 21.8.2009 v 17:55 hodin zastaven hlídkou Městské policie Praha. Při této kontrole strážníci zjistili, že Karel W. řídí vozidlo, které nesplňuje technické podmínky provozu na pozemních komunikacích, neboť neprošlo povinnou kontrolou na Stanici technické kontroly. Po tomto zjištění jeden ze strážníků přistoupil k řidiči s tím, že mu sdělil, že za uvedený přestupek by mu kdysi hrozila pokuta jen 2 000 Kč, ale dnes že za takový přestupek hrozí 5 - 10 000 Kč pokuta, ztráta 5ti bodů a odebrání řidičského průkazu na půl roku s tím, že řidičský průkaz zadrží již on na místě a vozidlo tedy bude muset odstavit a jít pěšky. Načež Karl W. strážníkovi sdělil, že uvedené vozidlo je služební, že mu je dnes přidělil zaměstnavatel, a že netušil, že může mít prošlou STK. Na toto strážník reagoval slovy: „Tak co s tím uděláme?“. Dodal, že Karlovi W. musí být jasné, že ho nemohou nechat jen tak odjet a pokračoval sdělením, že jim právě končí směna, a že by to mohli udělat bez dokladu a bez bodu a vyzval Karla W., aby mu řekl, kolik má u sebe peněz. Karel W. mu řekl, že 600 Kč. Strážník mu odvětil, že je to málo. Karel tedy rozevřel peněženku před strážníkem, aby bylo vidět, že více opravdu nemá. V peněžence měl 600 Kč. Strážník vytáhl z peněženky 600 Kč a odpověděl, že to tedy bude považovat za vyřízené a že Karel o tom nemá nikde mluvit, že by byl sám proti sobě. Strážník s penězi odešel do služebního vozidla, kde seděli jeho kolegové a odjeli. Karel W. si nezapamatoval ani RZ vozidla, ani evidenční číslo strážníka. V následném e-mailu na Útvar odhalování korupce a finanční kriminality Policie ČR

43

Trestní věc vedena Policií ČR pod č.j. OKFK-213/TČ-2009 a státním zastupitelstvím pod 3 ZN 4580/2009.

v závěru sděluje, že žádá o radu, jak má dále postupovat, že se v takové situaci nachází poprvé. Karel W. byl následně kontaktován policisty. Policisté po jeho výslechu zahájili úkony trestního řízení ve smyslu § 158 odst. 3 trestního řádu, a to pro podezření ze spáchání trestného činu přijímání úplatku ve smyslu § 160 odst. 2, 3 trestního zákona a trestného činu zneužívání pravomoci veřejného činitele dle § 158 odst. 1 písm. a) trestního zákona. Následně bylo prověřováním výpovědi oznamovatele zjištěno konkrétní vozidlo hlídky městské policie, které se v danou dobu nacházelo na předmětném místě. Toto vyplynulo ze záznamového zařízení GPS, který je instalován do všech vozidel hlídek městské policie. Z uvedeného záznamu GPS bylo zřejmé, že předmětné služební vozidlo se na dobu cca. 5ti minut v uvedeném prostoru zastavilo. Následně byl oznamovatel vyzván, aby se dostavil na policii za účelem sestavení identikitu pachatele, který od něj požadoval a následně i převzal úplatek. Sestavený identikit se velmi nápadně podobal členu hlídky, která v předmětný den měla přidělené služební vozidlo, které se nacházelo v místě označeném oznamovatelem. Všichni tři strážníci z předmětné hlídky kategoricky popřeli, že by předmětného večera zastavili vozidlo řízené oznamovatelem, jakož i skutečnost, že by požadovali či převzali úplatek. Ještě před zahájením trestního stíhání ve smyslu § 160 odst. 1 trestního řádu přistoupil policejní orgán k provedení rekognice jako neopakovatelného úkonu ve smyslu § 158a tr. řádu. Při tomto úkonu však oznamovatel prohlásil, že žádný z mužů, kteří mu byly v rámci rekognice ukázáni, není oním strážníkem, který požadoval a převzal předmětného večera úplatek. S ohledem na výsledek tohoto úkonu nebylo možné zahájit trestní stíhání proti konkrétní osobě, neboť přesto, že se policejnímu orgánu podařilo přesvědčivě prokázat, že trestný čin byl spáchán (úplatek byl některým ze strážníků požadován), nebylo možno určit, který ze tří strážníků z uvedeného vozidla úplatek požadoval a převzal. Z tohoto důvodu policejní orgán věc odložil ve smyslu § 159a odst. 4 tr. řádu.

Uvedený případ se stal za účinnosti trestního zákona č 140/1961 Sb. Z tohoto důvodu bylo prověřování vedeno pouze pro podezření ze spáchání trestného činu přijímání úplatku a zneužívání pravomoci veřejného činitele a nikoli i pro podezření z trestného činu podplácení, a to proto, že byly naplněny všechny podmínky pro uplatnění speciálního ustanovení o účinné lítosti a tedy jednáním Karla W. nebyl spáchán trestný čin.

9.2. Autoškola⁴⁴

Druhým příkladem je případ učitele autoškoly, který požadoval úplatek za to, že pomůže žákyni při závěrečných zkouškách tím, že za úplatek bude působit na zkušební komisaře, aby ten určil lehkou trasu zkušební jízdy a přislíbil, že za úplatek bude komisaře ubezpečovat, že žákyně je dobrou řidičkou. Tato žákyně odmítla poskytnout úplatek s tím, že raději bude jezdit těžší trasy, než dávat úplatky. Při následné zkušební jízdě ji její učitel v průběhu závěrečných zkoušek úmyslně sešlapával pedály umístěné u něj, jako u spolujezdce vozidla, tak, aby komisař došel k závěru, že řízení vozidla nezvládá. Zkušební komisař na základě takto provedené jízdy rozhodl, že žákyně u zkoušky z řízení vozidla neuspěla. Po neúspěšné zkoušce žákyně učiteli úplatek poskytla s tím, že jí byl stanoven náhradní termín zkoušek. Následně se svěřila doma rodičům a poté také podala na policii trestní oznámení. Při opravné zkoušce, při níž uspěla, byly realizovány úkony dle § 158d tr. řádu a na základě jejich výsledku a výpovědi žákyně byl učitel autoškoly obviněn ze spáchání trestného činu nepřímého úplatkářství dle § 162 odst. 1 tr. zákona a následně věc ukončena dle § 307 tr. řádu, a to s ohledem na skutečnost, že se obviněný k trestnému činu doznal.

44

Trestní věc vedena Policií ČR pod č.j. OKFK-228/TČ-2009 a státním zastupitelstvím pod 1 ZN 4873/2009

9.3. Úvaha nad postupem orgánů činných v trestním řízení v těchto trestních věcech po účinnosti nového trestního zákoníku

V obou výše uvedených případech se policejní orgán s trestní odpovědností osob, které úplatek poskytly, vypořádal tak, že do odůvodnění rozhodnutí zmínil, že ve vztahu k jejich jednání došlo k zániku trestní odpovědnosti, a to s poukazem na účinnou lítost dle ust. § 163 tr. zákona. Pro uvedené podezření nebyly zahajovány úkony trestního řízení vzhledem k tomu, že již od počátku bylo možné konstatovat, že v těchto případech zanikla trestnost trestného činu, a proto také nebylo o tomto rozhodováno samostatným usnesením.

Pokud si hypoteticky představíme, že by se uvedené případy odehrály o pár měsíců později, již za účinnosti nového trestního zákoníku, tak by výsledkem v případě Kontrola bylo zahájení trestního stíhání dle § 160 odst. 1 trestního řádu proti Karlovi W., a to pro podezření ze spáchání trestného činu podplacení dle § 332 tr. zákoníku, přičemž podezření ze spáchání trestného činu přijetí úplatku a zneužití pravomoci úřední osoby by bylo odloženo dle § 159a odst. 4 tr. řádu. Stejně tak i v trestní věci Autoškola by v případě, že by se skutek stal za účinnosti nového trestního zákoníku, musel policejní orgán zahájit trestní stíhání žákyně autoškoly. Policejní orgán by v uvedených věcech neměl možnost postupovat jiným způsobem, neboť výsledky prověřování odůvodňují závěry, že byly spáchány trestné činy a že je spáchaly konkrétní osoby, přičemž z trestního zákoníku, zejména ze skutečnosti, že zákonodárce zrušil uvedené ustanovení o speciální účinné lítosti, by jednoznačně vyplývalo, že nezahájení trestního stíhání proti Karlu W. a žákyni autoškoly by hraničilo ze spácháním trestného činu⁴⁵ ze strany vyšetřovatele případu. Zrušení uvedeného ustanovení je pro orgány činné jasným signálem k tomu, aby uvedené

45

V úvahu by přicházela zejména odpovědnost za trestný čin maření úkolu úřední osoby z nedbalosti dle § 330 trestního zákoníku.

jednání posuzovaly jako trestný čin, neboť zákonodárce zrušil uvedenou výjimku, kdy dle speciálního ustanovení zanikala trestnost protiprávního jednání.

Osobně se domnívám, že zahájení trestního stíhání proti Karlovi W. by bylo velmi paradoxním vyústěním trestního řízení a bylo by více než nespravedlivé. Karel W. byl v předmětnou chvíli postaven do role, kdy byl ze strany úřední osoby vydírán, přičemž po něm byl požadován úplatek a v případě, že úplatek nebude poskytnut, bylo mu vyhrožováno zákonným výkonem pravomoci úřední osoby, což by mělo fatální dopady na jeho osobní život. Nepochybně jeho jednání bylo nesprávné, ale opravdu chce společnost trestně stíhat osoby, jež se dostanou bez svého přičinění do situace, kdy veřejný činitel, nyní úřední osoba, zneužívá hrozby zákonného výkonu své pravomoci k vydírání přestupce a požaduje úplatek? Tyto osoby jsou v uvedené situaci mnohdy poprvé v životě, přičemž pro zkorumpovaného veřejného činitele je tomu tak mnohdy na denním pořádku. Stejně si můžeme odpovědět i na otázku zákonnosti zahájení trestního stíhání oné žákyně autoškoly, která byla vydírána ze strany svého učitele. Bylo by takové usnesení zákonné? Ano. Bylo by to spravedlivé? Nikoli. Měl by policejní orgán, případně státní zástupce zákonnou možnost nezahájit její trestní stíhání? Ne. Spolupracovala by žákyně s policejním orgánem, kdyby věděla, že bude za poskytnutí úplatku trestně stíhána? Ne.

10. Důvody zavedení účinné lítosti u korupce do českého trestního práva.

Důvody zavedení tohoto institutu do československého trestního práva můžeme částečně vyčíst z důvodových zpráv k trestním zákonům, jakož i z učebnic trestního práva.

Důvodová zpráva k zákonu č. 86/1950 Sb. ve vztahu k § 184 (zvláštní ustanovení o účinné lítosti) uvádí „*V zájmu účinného boje proti úplatkářství se přijímá zvláštní ustanovení o účinné lítosti*“ S tímto zdůvodněním koresponduje i učebnice trestního práva z roku 1959, která uvádí „*Zvláštní ustanovení o účinné lítosti bylo přijato v zájmu účinného boje proti úplatkářství. Zákon má tedy na mysli především ty případy, kdy kolísavý, ale jinak poctivý občan byl k úplatku sveden nesvědomitým orgánem*“⁴⁶. V tomto výkladu jde učebnice dále, než důvodová zpráva, neboť zde dovozuje účinnou lítost v závislosti na hybateli děje, kterému klade k tíži to, že uvedenou situaci vyvolal a tak „svedl“ „poctivého, ale kolísavého občana“ ke spáchání trestného činu. Nedává tedy rovnítko mezi pachatele těchto trestných činů a naznačuje zde rozdíl ve společenské nebezpečnosti jejich jednání. Učebnice dále tímto zdůrazňuje, že půjde většinou o případy, kdy oním hybatelem bude „nesvědomitý orgán“ tedy povětšinou osoba zákonem naditá pravomocí.

Z komentářů a učebnic trestního práva za doby účinnosti trestního zákona č. 140/1961 Sb. je třeba zmínit náhled na účinnou lítost říkájící, že „*Důvodem je zejména snaha postihnout trestem pro společnost nebezpečnější čin osoby úplatek přijímající nebo žádající, třeba za cenu beztrestnosti méně pro společnost nebezpečného činu osoby úplatek poskytující nebo slibující*“⁴⁷. Zde již jednoznačně

46

Srov. Gřivna, T., Horník, J., Využití účinné lítosti pro korupční trestné činy, Trestněprávní revue 7-8/2012.

právní teorie pracuje s nebezpečností činu pro společnost, kdy jako jednoznačně nebezpečnější označuje přijímání úplatku.

Jak již bylo na předchozích stranách uvedeno, je ustanovení o speciální účinné lítosti relativně starý institut českého trestního práva a odborná literatura uvádí několik důvodů, proč byl zaveden do trestního práva:⁴⁸

- Institut speciální účinné lítosti měl napomoci rozkrývání případů korupce, být účinným nástrojem při boji s úplatkářstvím a zvýšit efektivitu tohoto boje.
- Tento institut měl napomoci posílení negativní atmosféry ve vztahu ke korupci.
- Účinná lítost měla být preventivním opatřením v boji s korupcí.
- Účinná lítost měla být rovněž jistou ochranou oznamovatelů korupce.
- Účinná lítost měla být odrazem vyšší společenské nebezpečnosti přijetí úplatku oproti podplacení a v tomto směru signálem do společnosti.

Jednoznačně lze konstatovat, že za relevantní důvod existence speciální účinné lítosti je preventivní působení tohoto ustanovení trestního zákoníku. Zejména pak v tom, že žádný pachatel, který požadoval úplatek a ten byl mu předán, si nemohl být jist, zda-li uvedené jednání nebude následně oznámeno. V současné době si každá osoba, které byl úplatek poskytnut, protože o něj žádala, může být prakticky naprosto jistá, že předáním úplatku tato věc končí a že je naprosto mizivá možnost, že by ten, kdo úplatek předal, oznámil uvedené jednání. Toto oznámení by se totiž rovnalo sebeobvinění ze spáchání trestného činu a policejní orgán či státní zástupce by neměli jinou možnost než ve věci zahájit úkony trestního řízení pro přijetí úplatku i podplacení. Naopak vědomí beztrestnosti podplácejícího založené kodifikací účinné lítosti může potenciálního pachatele odradit od vyžadování úplatku. Lze se oprávněně domnívat, že některé osoby obstarávající věci obecného zájmu by toto riziko odmítly podstoupit a od úmyslu „zkusit“ požádat o úplatek by ustoupily.

Kodifikování účinné lítosti je nepochybně jasný signál do společnosti, že státní moc považuje požadování úplatku za daleko nebezpečnější jednání, související

47

Srov.Solnař, V., Systém československého trestního práva, Základy trestní odpovědnosti, Praha, 1972, str. 346

48

Srov. Růžička, M., Přepechalová, K., Forejt,P., Právní rádce, 15.12.2011

mnohdy se zneužívání státní moci, kdy společnost je připravena chránit ty osoby, které úplatek poskytnou jen proto, že o něj byly požádány. Tuto kodifikaci by bylo možno chápat jednoznačně jako vzkaz do společnosti, že boj s korupcí je ze strany státu myšlena vážně, a to zejména ve vztahu ke korupci, při níž jsou zneužívány oprávnění osob daná některým osobám zákonem či jiným způsobem.

Účinná lítost by mohla napomoci i četnosti stíhání korupce. Toto se však odvíjí od vývoje atmosféry ve společnosti, zejména s ohledem na důvěru občanů v orgány činné v trestním řízení, kdy do současnosti byla tato důvěra velmi silně narušena. Lze však dojít k závěru, že znovuzavedení institutu účinné lítosti spolu s informační kampaní ve společnosti, kterou by byly osoby motivovány oznamovat uvedené případy korupce, by mělo pozitivní dopad na rozsah oznámení ze strany občanů na korupční jednání, stejně tak jako i nepochybně velmi silný preventivní dopad⁴⁹.

Typová nebezpečnost trestných činů, která se odráží v jednotlivých trestních sazbách a trestech, které je za ně možné uložit, je rovněž jedním z důvodů existence účinné lítosti. Trestní zákoník (i v předchozí době trestní zákon) považoval za výrazně závažnější trestný čin přijetí úplatku, což se odráží i v novelách trestního zákoníku zpřísňujících tresty, jež je možné za přijetí úplatku uložit. V diskusi o účinné lítosti tak musí zaznít argument, že příslibem beztrestnosti pachatele méně závažného trestného činu, napomůžeme odhalení trestného činu závažnějšího, přičemž v tomto případě je slib beztrestnosti pro méně závažný trestný čin navíc podmíněn dalšími podmínkami, a to zejména dobrovolným a včas učiněným oznámením kvalifikovanému orgánu činnému v trestním řízení. Trestní právo by se mělo snažit zejména postihovat ty nejzávažnější formy trestné činnosti, a to i za cenu nestíhání méně nebezpečných trestných činů. Tento trend se nakonec projevuje i v § 178a trestního řádu v úpravě procesních pravidel ve vztahu ke spolupracujícímu obviněnému, a tím umožnění uložení trestu pod dolní hranicí trestní sazby dle § 58 odst. 4 trestního zákoníku. Tím zákonodárce neříká nic jiného, než že upřednostňuje odhalení závažnějšího trestného činu i za cenu mírného potrestání pachatele, byť i stejně závažného trestného činu. Tím spíše by tomu tak mělo být v případě trestných činů méně závažných, které by navíc nebyly odhaleny vůbec, či jen s velkými obtížemi, a jejichž odhalení je učiněno na základě oznámení o závažnějším trestném

49

Srov. Gřivna, T., Horník, J., Využití účinné lítosti pro korupční trestné činy, Trestněprávní revue 7-8/2012.

činu. V případě, že by podplácející neučinil své oznámení, orgány činné v trestním řízení by se vůbec nedozvěděly nejen o podplacení, ale ani o přijetí úplatku. V této věci je třeba podotknout, že v současné době není prakticky možné využít institutu spolupracujícího obviněného dle § 178a trestního řádu u korupčních trestných činů. Prvním zásadním omezením užití institutu spolupracujícího obviněného u korupčních deliktů je, že spolupracující obviněný musí státnímu zástupci oznámit skutečnosti, které jsou způsobilé výrazně přispět k objasnění zvláště závažného zločinu spáchaného členy organizované zločinecké skupiny, ve spojení s organizovanou zločineckou skupinou nebo v její prospěch, kdy tato podmínka je u korupčních trestných činů splněna jen velmi zřídka. Další z podmínek označení pachatele za spolupracujícího obviněného je, že se musí jednat o řízení o zvláště závažném zločinu, což zcela znemožňuje využití u trestného činu podplacení.

V souvislosti s účinností zákona č. 193/2012 od 1.9.2012 bude možno využít institutu spolupracujícího obviněného i v řízení o zločinu, což rozšíří možnost využití spolupracujícího na případy kvalifikovaného podplacení, jakož i přijetí úplatku. I po této novele však nebude možné jej uplatnit u základních skutkových podstat přijetí úplatku, podplacení a nepřímého úplatkářství. Tato novela rovněž umožňuje, aby v případě splnění podmínek uvedených v nově vloženém odstavci konkrétně v § 178a odst. 2. trestního zákoníku umožňuje, aby státní zástupce navrhl soudu upuštění od potrestání. I přes tuto novelu však uvedený postup nemůže suplovat institut účinné lítosti, neboť i po této novele, která zmírnila a rozšířila možnosti využití tohoto institutu i na některé případy podplacení, znamená uplatnění tohoto procesního postupu postavit podplácejícího před soud, kdy je pouze na uvážení státního zástupce zda obviněného označí za spolupracujícího obviněného a následně je opět na diskreční úvaze soudu, zda rozhodne o uložení trestu pod dolní hranicí trestní sazby či upustí od potrestání. Tento postup není rozhodně schopen nahradit institut účinné lítosti, a to zejména s ohledem na naprostou nejistotu obviněného podplácejícího jak bude ve věci rozhodnuto.

Stranou lze ponechat, že tento institut lze začít uplatňovat až při podání obžaloby, tedy po provedení přípravného řízení trestního a neumožňuje tak Policii ČR ani státnímu zástupci žádný manévrovací prostor v rámci prověřování a vyšetřování trestných činů.

Výše uvedený výčet důvodů existence speciální účinné lítosti však jednoznačně není vyčerpávající a také nepostihuje jeden, dle mého názoru, ten

základní důvod existence účinné lítosti v trestním právu. Uvedené ustanovení totiž nepochybně napomáhá k tomu, aby občané vnímali boj s korupcí jako spravedlivý. Tento institut odstraňoval rozdíl postavení osob vznikající při požadování úplatku. Výhoda, kterou žádost úplatku znamená pro osobu úplatek žádající, je kompenzována výhodou osoby, která následně takové jednání oznamuje. Toto je dle mého názoru zásadní dopad tohoto ustanovení, kdy v souvislosti s jeho existencí je možné považovat boj proti korupci jako spravedlivý, a to jak vůči podpláceným, tak i podplácejícím. Je spravedlivé dát těm, po nichž byl úplatek požadován, možnost, aby uvedené jednání beztrestně oznámili a pokud tak učinili, není spravedlivé je za poskytnutí či slíbení úplatku trestně stíhat. Pokud však oznámení o poskytnutí úplatku, o němž byli požádáni, neučiní, je spravedlivé hnát je k trestní odpovědnosti, neboť měli možnost uvedené jednání oznámit.

11. Korupce a vydírání

V praxi se velmi často orgány činné v trestním řízení setkávají s problémy, které souvisejí s právní kvalifikací korupčního jednání a vývojem této kvalifikace v průběhu trestního řízení. Velmi často se stává, že původně zahájené trestní stíhání pro trestný čin přijetí úplatku je následně překvalifikováno na nepřímé úplatkářství, podvod apod. Velmi tenká hranice je pak zejména mezi trestnými činy přijetí úplatku a vydírání. Souvislost těchto trestných činů je větší než by se na první pohled mohlo zdát.

Za vydírání trestní zákoník označuje jednání, kdy pachatel někoho násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy nutí⁵⁰, aby něco konal, opominul nebo trpěl. Odhlédneme-li od případů, kde se pachatel dopouští fyzického násilí nebo jím hrozí, můžeme jako trestný čin vydírání označit jednání, kdy pachatel pod pohrůžkou těžké újmy nutí jiného, aby něco konal.

Přijetí úplatku zákon definuje jako jednání, jímž někdo v souvislosti s obstaráním věci obecného zájmu přijme nebo si dá slíbit úplatek. Není problém si

50

Za těžkou újmu lze považovat např. ztrátu zaměstnání, dehonestaci v médiích, ukončení studia, neposkytnutí stavebního povolení, ztrátu obchodních příležitostí a ohrožení chodu společnosti, apod.

představit desítky modelových situací, kdy by bylo jednání pachatele velmi obtížně kvalifikovatelné a výsledná právní kvalifikace by byla závislá na subjektivním hodnocení orgánu činném v trestním řízení v dané věci. Jako modelový příklad nám třeba může posloužit situace, kdy učitel vysoké školy sdělí studentovi, že nebude schopen u něj úspěšně absolvovat postupovou zkoušku bez toho, aby mu zaplatil např. 20 000 Kč.⁵¹ Jedná se v této věci o vydírání, nebo o přijetí úplatku?

Domnívám se, že při právní kvalifikaci v této věci je třeba vyjít z premisy, že přijetí úplatku je speciální skutkovou podstatou k trestnému činu vydírání a proto není možné uvedené jednání kvalifikovat jako jednočinný souběh nestejnorodý, ale buď jako vydírání, nebo jako přijetí úplatku. Kvalifikace bude zřejmě velmi závislá na skutečnosti, jak uvedenou situaci vnímal dotčený poškozený (resp. pachatel trestného činu podplacení, pokud uvedenou nabídku učitele akceptuje a finanční prostředky poskytne). Pokud by ve shora uvedené věci student oněch 20 000 Kč poskytl a učinil o tomto jednání oznámení na policii, kdy policejní orgán by uvedenou věc kvalifikoval jako vydírání, dostal by onen student zpět své peníze a byl by beztrestný a v trestním řízení by měl postavení poškozeného. Pokud by však policejní orgán po přijetí takového oznámení dospěl k závěru, že se jedná o korupční delikt, bylo by zahájeno trestní řízení pro podezření ze spáchání trestného činu přijetí úplatku, kterého se dopustil učitel a podplacení, kterého se dopustil student. Oba by tedy měli postavení podezřelého⁵² a v budoucnu i obviněného.

Výše uvedený příklad neměl být ad absurdum dovedenou modelovou situací, ale praktickým příkladem, na němž je možné demonstrovat, že subjektivní vnímání osoby, po níž je požadován úplatek, může být a mnohdy i je takové, že je vydírána. Dalšími podobnými případy mohou být např. požadavky vedoucího, aby jeho podřízené něco konali s tím, že pokud splní jeho pokyny, jež jsou např. v rozporu s řádným ekonomickým fungováním společnosti, se zákonnými povinnostmi ve vztahu k vedení účetnictví apod., zůstanou ve své pracovní pozici a v případě, že nikoli, budou propuštěni. Úplatkem je v tomto případě neodvolání z uvedeného pracovního místa (resp. to, že na uvedené pracovní pozici zůstanou). I známá fotbalová korupce, kdy fotbalové kluby dávaly rozhodčím úplatky nejen za to, že

51

Jako těžkou újmu lze nepochybně považovat i ukončení studia na vysoké škole.

52

Minimálně v kriminalistickém pojmosloví

budou zápas řídit v jejich prospěch, ale i za to, že budou tzv. „pískat rovinu“, je takovým případem. Tedy jedná se principiálně o případy, kdy osoba poskytující „úplatek“ nemá z tohoto svého jednání žádný protiprávní prospěch, jako je tomu třeba u často zmiňovaných dopravních kontrol, pouze si úplatkem zajišťuje stav, jaký by měl obvykle existovat a je v souladu s právem.

Složitější je zamyšlení se nad jinými případy korupce, kdy hranice mezi vydíráním a přijetím úplatku není již tak nejasná, tedy kdy i osoba poskytující úplatek na vyžádání má z tohoto svého jednání protiprávní prospěch. Typickým příkladem zde může být např. kontrola dopravního policisty, který v případě zjištění přestupku požaduje úplatek, aby tento přestupek neřešil podle zákona (v případě že policista požaduje úplatek za to, že jej nebude řešit nepřiměřeně přísně lze toto zařadit pod případy uvedené v předchozím odstavci). Typově lze tento případ popsat jako situaci, kdy přestupce vědom si svého přestupku, přistoupí s vědomím možné zákonné sankce za jím spáchaný přestupek na požadavek úplatku, neboť je toto pro něj výhodnější.⁵³

V této věci je třeba poznamenat, že podplácející se do této situace, tedy kdy je po něm požadován úplatek, dostal nezávisle na své vůli. Byť se dopustil přestupku či jiného protiprávního jednání, tak a priori očekává, že v případě, že bude pohnán k odpovědnosti za toto své jednání, tak že bude postupováno v souladu se zákonem. Ve chvíli, kdy je po něm požadován úplatek ze strany osoby, která je oprávněna rozhodovat o pro něj zásadních otázkách⁵⁴, tak se ocitá ve velmi složité situaci. Úřední osoba totiž požaduje úplatek v situaci, kdy je mu jakýmsi způsobem nadřizena, neboť disponuje pravomocí na základě své vůle rozhodovat, kdy toto rozhodnutí se dotýká jeho práv a oprávněných zájmů.⁵⁵ Osoba, jež požaduje úplatek, v tuto chvíli nedělá nic jiného, než že staví osobu, po níž úplatek žádá, do situace,

53

V této věci je možné najít jistou paralelu s vydíráním, které spočívá v hrozbě podání trestního oznámení. Podání trestního oznámení je jednoznačně v souladu s právem, ale nelze tohoto zneužívat k vydírání jiného (R 10/1979-II). Stejně tak nelze vyžadovat, aby postup dle zákona byl vynucován požadováním úplatku.

54

ať je to policista, úředník či někdo jiný

55

Uvedenou nadřizovanost či nadřazenost lze shledávat i např. u lékaře, novináře, člena hodnotící komise při zadání veřejné zakázky, nákupčího hypermarketu, osoby rozhodující o zadávání nákladních přeprav, atd.

kdy se jí subjektivně jeví jako výhodnější úplatek poskytnout, a to zároveň s implicitně vyplývající hrozbou, že v případě, že požadavku na úplatek nebude vyhověno, bude záležitost řešena maximálně přísně za využití všech oprávnění v neprospěch přestupce. Osoba, po níž je požadován úplatek, se může důvodně domnívat, že v případě, že žádosti o úplatek nevyhoví, bude žadatel úplatku z jeho odmítnutí rozezlen a využije veškerých zákonem a situací mu daných oprávnění k tomu, aby uvedené osobě dokázal, že měla přistoupit na jeho velkorysou nabídku a úplatek poskytnout. Na základě této úvahy lze konstatovat, že i osoba, po níž je požadován úplatek, kdy ze svého jednání spočívajícího v předání úplatku bude mít neoprávněný prospěch, je objektivně vydírána a dá se říci, že nabídka, která je jí požadováním úplatku dána, je nabídkou, kterou „nelze odmítnout“.

12. Účinná lítost a krajní nouze

V této situaci si musíme položit otázku, jakým způsobem se osoba může bránit proti jednoznačně protiprávnímu jednání osoby, která po ní úplatek žádá. Logickou odpovědí je, že v uvedeném případě je možno uvažovat o institutu krajní nouze.

Trestní zákoník definuje jednání v krajní nouzi v § 29 trestního zákoníku, kdy uvádí, že trestným činem není čin jinak trestný, jímž někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, přičemž musí být splněny podmínky, že uvedené nebezpečí nebylo za daných okolností možné odvrátit jiným způsobem anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo závažnější než ten, který hrozil. Pokusíme-li se aplikovat uvedené ustanovení o krajní nouzi na situace popsané výše, dojdeme k závěru, že pro posouzení jednotlivých situací bude

naprosto zásadní posouzení okolností, za nichž je úplatek žádán. Nepochybně lze dojít k závěru, že za jistých okolností by bylo možné jednání, kdy je poskytnut úplatek na vyžádání, kvalifikovat jako jednání v krajní nouzi, a to zejména s ohledem na subjektivní vnímání situace pro podplácejícího. Uvedené zkoumání skutkových okolností a jejich posuzování však opět klade zvýšené nároky na jednotlivé orgány činné v trestním řízení s tím, že posuzování jednotlivých případů by se zřejmě výrazně lišilo, a to v závislosti na hodnocení věci konkrétní osobou činnou v tom kterém policejním orgánu, státním zastupitelství i soudu. Taková situace je pro občany značně matoucí a vytváří situaci značné právní nejistoty.

Běžný občan je v současnosti postaven do situace, kdy se musí obtížně rozhodovat mezi čtyřmi možnostmi. Úplatek poskytnout a věc neoznámit, úplatek poskytnout a věc oznámit, úplatek neposkytnout a věc oznámit a úplatek neposkytnout a věc neoznámit. Občan, který hledá radu jak se zachovat v situaci, kdy je po něm požadován úplatek, nahlédne do Protikorupčního manuálu pro občany⁵⁶ vydaného Ministerstvem vnitra. V něm zjistí, že objektivně nejlepší řešení je získat čas tím, že na požadavek úplatku zareaguje tak, že žadateli o úplatek sdělí, že si věc potřebuje rozmyslet. Takto získaný čas využije k tomu, aby událost oznámil Policii ČR a dal jí tak šanci zadokumentovat protiprávní jednání žadatele o úplatek. Pokud tento postup není možný, tak Protikorupční manuál pro občany radí poskytnutí úplatku odmítnout a věc oznámit. Touto „dobrou“ radou však zmíněný manuál občana staví do role, kdy bez jakékoli možnosti dokázat své tvrzení bude oznamovat protiprávní jednání. V minulosti mu trestní zákon umožňoval, aby v případě, kdy se do takové pro něj extrémní a zátěžové situace dostal, necht' poskytnout úplatek a ihned o tom učiní oznámení policejnímu orgánu, nebo státnímu zástupci. V současné době již tuto možnost nemá.

Fakticky si občan musí zvolit z těchto možností. Požadavek úplatku odmítnout, podrobit se vůli osoby, jež o úplatek žádala a která bude nadále řešit situaci, v níž bude rozhodovat o jeho právech. Následně je občan nucen hrozbou trestní sankce⁵⁷, aby o uvedeném jednání učinil oznámení, přičemž nebude schopen své tvrzení jakkoli podpořit, neboť o něm nebude existovat žádný forenzní důkaz, a to i

56

Viz. <http://www.mvcr.cz/clanek/protikorupcni-manual-pro-obcany-551676.aspx>

57

Trestní odpovědnost za neoznámení tr. činu přijetí úplatku

s ohledem na skutečnost, že jeho záležitost nepochybně byla vyřešena v souladu se zákony a jinými právními předpisy, přičemž přílišná tvrdost či zdůvodnění rozhodnutí bude v rámci správního či jiného uvážení žadatele o úplatek.

Druhou možností je, že občan požadavek úplatku odmítne a tím se utvrdí ve vlastní morální integritě. Následně však s ohledem na vlastní vyhodnocení situace, kdy obvykle nebude existovat žádný svědek protiprávního jednání (snad s výjimkou kolegy žadatele o úplatek), vyhodnotí podání trestního oznámení s ohledem na konsekvence, které by pro něj v této věci vyplývaly, za bezpředmětné a věc neoznámí. Tím se však dopouští trestného činu⁵⁸.

Třetí možností je úplatek poskytnout a věc následně oznámit orgánům činným v trestním řízení, přičemž lze předpokládat, že v uvedeném případě bude více možností pro prokázání korupčního jednání vyplývajících z toho, že žadatel úplatku bude mít tento u sebe a rovněž věc bude vyřešena neobvykle. Uvedeným jednáním se však občan vystavuje sám nebezpečí trestního stíhání a může jen spoléhat na osvědčenost a pokrokovost státního zástupce či soudu, kteří následně věc odloží či trestní stíhání zastaví.

Poslední možností je úplatek poskytnout s tím, že věc bude žadatelem o úplatek vyřešena k oboustranné spokojenosti a o tom, že došlo k uvedenému jednání, se nikde nezmiňovat. Toto čtvrté řešení je a bude vždy pro zúčastněnou osobu nejpohodlnější a nejpozitivnější.

Ve společnosti však vždy bude existovat menší množství osob, které se však s uvedeným stavem nebudou chtít smířit, uvedené jednání ze strany osoby žádající o úplatek považují (oprávněně) za křivdu a tyto osoby i přes problémy, které s oznámením věci budou mít, budou chtít toto jednání oznámit. Z důvodu, aby jejich oznámení mělo reálnou šanci na úspěch, však musí mít alespoň nějaký exaktní důkaz o tom, že k uvedenému jednání došlo a tento důkaz mohou získat jen tím, že úplatek poskytnou či jej alespoň slíbí.⁵⁹ Tímto se dostáváme do jakéhosi uzavřeného kruhu, kdy bez poskytnutí či slíbení úplatku nemá osoba žádnou šanci prokázat své

58

Trestní odpovědnost za neoznámení tr. činu přijetí úplatku

59

Tímto důkazem například v případě výše popsaného případu městských strážníků byly výpisy z GPS, existence prošlé STK, neexistence jakéhokoli řešení této věci ze strany strážníků, to vše podpořené a do souvislosti dané s výpovědi řidiče by jistě byl postačující důvod pro vedení trestního stíhání.

tvrzení o tom, že po ní byl úplatek požadován a v případě, že takový úplatek poskytne, dopouští se trestného činu.

Jednoznačně lze obecně konstatovat, že nejsprávnějším řešením je úplatek nedat ani neslíbit, ale vzít si tzv. čas na rozmyšlenou a tím získat manévrovací prostor pro další postup spočívající v oznámení a zadokumentování trestného činu. Tento postup je možné představit si při některých specifických korupčních kauzách, kdy nebude vnímán ze strany žadatele o úplatek jako podezřelý úskok. V některých situacích však tento postup není možné realizovat ani teoreticky. Těžko si představíme dopravní kontrolu⁶⁰, při níž bude řidič strážníkovi žádajcímu o úplatek vysvětlovat, že si potřebuje rozmyslet, zda úplatek poskytne a začne činit kroky k tomu, aby učinil o žádosti o úplatek oznámení. Postup v první fázi ani nic neslibovat, ani neodmítat a nechat si otevřená zadní vrátka, lze doporučit u větších korupčních případů⁶¹, ale nelze jej aplikovat v případech běžné (každodenní) individuální korupce. Právě v těchto situacích bylo účelné a účinné využití institutu účinné lítosti.

13. Účinná lítost a subjektivní stránka trestného činu

Aby byla založena trestní odpovědnost pachatele za spáchaný úmyslný trestný čin, je nezbytné, aby byly naplněny všechny formální znaky skutkové podstaty trestného činu. S ohledem na skutečnost, že všechny korupční trestné činy jsou trestnými činy úmyslnými, musí být naplněna subjektivní stránka ve formě

60

Modelový příklad z protikorupčního manuálu pro občany.

61

Žadatelé o stavební povolení, udělování licencí, územní rozhodování, větší podnikatelské akce apod.

úmyslu⁶². V případě, že absentuje tento znak skutkové podstaty, nelze vůbec mluvit o trestném činu. Jistou možností vyvinění se ze slibu či předání úplatku je tak argumentace absencí subjektivní stránky. Tedy situace, kdy osoba, která úplatek poskytla, bude beztrestná, neboť nebyl naplněn obligatorní znak skutkové podstaty trestného činu, neboť úplatek slíbila či předala nikoli v úmyslu někomu poskytnout úplatek, ale v úmyslu zadokumentovat trestnou činnost osoby žádající úplatek. S ohledem na tuto skutečnost, lze v některých případech dospět k závěru, že k trestnému činu vůbec nedošlo.

Uvedenou situaci, kdy z důvodu absence subjektivní stránky nebylo zahájeno trestní stíhání osoby zapojené do korupčního jednání, lze demonstrovat na dvou případech řešených Policií ČR. V prvním případě se jedná o osobu, která měla úplatek přijmout, v druhém pak o osobu, která úplatek poskytla.

O osobu úplatek přijímající šlo v případě korupce v rámci politické strany Věci veřejné⁶³, kdy jedna z osob, která úplatek převzala, nebyla stíhána pro přijetí úplatku, neboť s ohledem na kroky, které po převzetí úplatku učinila, dospěl policejní orgán k závěru, že úplatek nepřijala, ale pouze převzala. Úplatek nepřijala ve smyslu trestního zákoníku, neboť si prostředky neponechala pro vlastní potřebu, ale pouze převzala a učinila kroky k zadokumentování trestné činnosti.

V druhém případě, kdy uvedené hodnocení bylo použito u osoby podplácející, byl případ soudce, který za úplatek poskytoval novináři informace shromážděné Policií ČR, k nimž se dostal z titulu své funkce soudce⁶⁴. Novinář uvedené úplatky poskytoval jen s cílem zadokumentovat toto trestné jednání soudce v rámci připravované reportáže. V uvedené situaci bylo jednoznačné, že subjektivní stránka zcela absentovala a úmysl podplácejícího nesměřoval k podplacení úřední osoby, ale k zadokumentování toho, že soudce zneužívá své pravomoci a žádá úplatky.

Zkoumání naplnění subjektivní stránky je povinností orgánů činných v trestním řízení. Orgány činné v trestním řízení hodnotí naplnění či nenaplnění subjektivní stránky na základě objektivně zjištěných informací. Hodnocení těchto informací ve

62

§ 15 trestního zákoníku

63

Trestní věc vedena Policií ČR pod OKFK-96/TČ-2011 a státním zastupitelstvím pod 1ZT350/2011

64

Trestní věc vedena Policií ČR pod OKFK-361/TČ-2008 a státním zastupitelstvím pod ZT 104/2009

vztahu k absenci zavinění však je a bude velmi problematické, a to i s ohledem na to, že se její posouzení liší napříč i uvnitř jednotlivých orgánů činných v trestním řízení.

Nevedení trestního řízení v případech, kdy nebyla naplněna subjektivní stránka, je legitimním a správným postupem ze strany orgánů činných v trestním řízení, který však nedopadá na případy, na něž bylo směřováno ustanovení o účinné lítosti. To, že je hodnocení uvedených situací ze strany orgánů činných v trestním řízení mnohdy velmi rozdílné, lze demonstrovat na, v jistých ohledech, analogickém případě k výše popsanému případu úplatného soudce. V této analogické věci se stejná skupina novinářů pokusila prokázat jednoduchost, s jakou lze v České republice získat zakázané zbraně. Poté, co realizovala nákup těchto zbraní, který si nafilmovala, předala tyto zbraně Policii ČR. Následně bylo zahájeno trestní stíhání uvedeného reportéra pro spáchání trestného činu nedovoleného ozbrojování, a to přesto, že zde byla stejná absence subjektivní stránky, neboť zbraň byla opatřena nikoli v úmyslu si tuto „opatřit“, ale v úmyslu zadokumentovat situaci pro připravovanou reportáž.

Na výše uvedeném případě je zřejmé, jak rozdílné je někdy hodnocení subjektivní stránky ze strany orgánů činných v trestním řízení. V případě, že by se dostavil uvedený novinář na Policii ČR s oznámením o korupční trestné činnosti soudce, kterou zadokumentoval tím, že mu předal úplatek a následně by bylo i proti němu zahájeno trestní stíhání, zhatilo by to případné trestní řízení, v němž mohlo být prokázáno podezření z trestného činu přijetí úplatku. Tento postup by ztížil spolupráci s oznamovatelem, který by byl v postavení podezřelého či obviněného z trestného činu podplacení, a to ať úplatek předal či pouze slíbil, a tím by se výrazně ztížilo vyšetřování daného případu (v případě, že by byl úplatek pouze slíben, mohlo by být následně postupováno dle § 158c⁶⁵ trestního řádu či v případě, že ve věci by mohlo být postupováno dle § 159b trestního řádu⁶⁶ s cílem zadokumentovat systémovou korupci). Skutečnost, že by následně např. soud z důvodu absence subjektivní stránky rozhodl, že se trestný čin podplacení vůbec nestal, by neměnilo nic na tom, že by již nebylo možné opatřit důkazy o trestném činu přijetí úplatku. Naopak, kdyby bylo zahájeno trestní řízení pouze pro přijetí úplatku, a to s odkazem na speciální

65

Předstíraný převod

66

Dočasné odložení trestního stíhání

ustanovení o účinné lítosti, mohly by být zadokumentovány další útoky či prověřeno, zda se jedná o systémovou korupci.

Někdy ne zcela správný postup orgánů činných v trestním řízení může vést k tomu, že bude zhceno trestní řízení, a proto je správné dát zejména v tak specifické oblasti, jakou je korupce, policii jednoznačný a jasný nástroj a ne klást na policejní orgány vysoké nároky spočívající ve správném dovozování absence subjektivní stránky ještě před zahájením trestního stíhání, zvláště v případě naplnění objektivní stránky.

Zkoumání naplnění všech znaků skutkové podstaty trestného činu má přednost před posuzováním okolností, jež způsobují zánik trestnosti⁶⁷, a to včetně účinné lítosti. Účinnou lítost v případech, kdy není naplněna skutková podstata, nelze vůbec aplikovat. Nepochybnou výhodou účinné lítosti tak v tomto ohledu bude, že policejní orgán či státní zástupce by se v případě zahájení úkonů trestního řízení nemusel zabývat trestní odpovědností podplácejícího, a to v okamžiku, kdy má o uvedeném jednání minimální informaci. Naopak řešení této otázky by mohli ponechat až na pozdější dobu, kdy opatří dostatek informací o skutkovém ději a budou moci učinit zodpovědný závěr, zda trestní odpovědnost vůbec vznikla, a v případě, že ano, zda byly naplněny zákonné podmínky pro zánik trestnosti účinnou lítostí.

Dle mého názoru lze uvedenou kapitolu uzavřít s hodnocením, že důsledné vyhodnocování subjektivní stránky orgány činnými v trestním řízení nemůže být rozhodně náhradou ani plnohodnotnou alternativou institutu účinné lítosti. Jedná se totiž o jinou situaci, kdy trestný čin nebyl vůbec spáchán, a to z důvodu, že absentuje subjektivní stránka. Trestní odpovědnost zde nezaniká po spáchání trestného činu splněním zákonných podmínek, ale trestní odpovědnost zde vůbec nevznikla.

14. Slib úplatku

67

Nemůže zaniknout trestní odpovědnost, která nevznikla.

Trestný čin přijetí úplatku je dokonán již jen tím, že je úplatek požadován či si jej osoba nechá slíbit. Trestný čin podplacení je dokonán již jen tím, že osoba úplatek nabídne či jen slíbí. Pro dokonání těchto trestných činů tedy není podstatné, zda k předání úplatku dojde. Toto předání úplatku, nejčastěji finanční hotovosti, je však jednou z mála situací, při níž mají orgány činné v trestním řízení možnost zaznamenat přímý důkaz o tom, že byl úplatek realizován a tím tak vyvrátit jakoukoli případnou obhajobu ve vztahu k tvrzení, že úplatek byl požadován jen v žertu, či že se jednalo o nepochopení neexplicitně vyřčeného požadavku o úplatek.

V praxi dochází poměrně často k situacím, kdy osoby, po nichž byl úplatek požadován, slíbí, že tento poskytnou, a následně, již v rámci trestního řízení, je za využití nástrojů, které k tomu orgánům činným v trestním řízení dává trestní řád, zadokumentováno předání slíbeného úplatku. Skutečnost, že byl úplatek předán, je jakousi korunou dokazování v rámci trestního řízení.⁶⁸ Policejní orgán se s ohledem na skutečnost existence ustanovení o účinné lítosti dle § 163 trestního zákona nemusel zabývat trestní odpovědností oznamovatele tohoto trestného činu, který uvedený úplatek slíbil. V případě, že by k tomuto slibu úplatku došlo v současné době, musel by policejní orgán zahájit úkony trestního řízení i pro podezření z trestného činu podplacení a o uvedeném podezření samostatně rozhodnout a to buď dle § 159a odst. 4 nebo § 159a odst. 1 trestního řádu⁶⁹. V minulosti stačilo, aby se policejní orgán s uvedeným vypořádal v záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, a to s odkazem na účinnou lítost a poukazem na nebezpečnost činu pro společnost⁷⁰.

S ohledem na tuto skutečnost je okolnost nekodifikace ustanovení o účinné lítosti zásadním problémem pro orgány činné v trestním řízení.

68

Ve své praxi jsem se setkal i s případem, kdy úplatek byl předáván prostřednictvím kurýra, zaměstnance podplácejícího, který se v této věci obrátil na policii a v rámci provádění úkonů trestního řízení bylo zadokumentováno jak jednání podplácejícího, který úplatek předal zaměstnanci a instruoval jej, jak jej má předat, jakož i převzetí úplatku ze strany podpláceného.

69

S odůvodněním, že uvedený trestný čin se nestal, neboť nebyla naplněna subjektivní stránka trestného činu, neboť jednání „pachatele“ nebylo motivováno úmyslem slíbit úplatek, ale pouze zadokumentovat důkaz podporující jeho budoucí oznámení orgánu činnému v trestním řízení.

70

Materiální pojetí trestného činu.

Důležitost realizace předstíraného převodu lze demonstrovat opět příkladem z praxe, konkrétně již pravomocně ukončeným případem⁷¹ starosty městské části Brno – Žabovřesky a jeho spolupachatele, bývalého tajemníka jiné brněnské městské části, kteří po staviteli budovy požadovali úplatek za to, že nebude administrativně komplikováno stavební řízení jím plánované stavby. Uvedený stavebník poté, co po něm byl úplatek požadován, tuto nabídku neodmítl. Realizoval několik jednání s tajemníkem a následně i se starostou, kde si nechal vysvětlit celou záležitost a způsob, jakým bude jeho věc řešena, licitoval o výši úplatku, přičemž si všechna tato jednání nahrál a v okamžiku, kdy se dostavil na Policii ČR, aby podal trestní oznámení, disponoval již materiály, které podporovaly jím uváděné skutečnosti. S ohledem na to, že žadatelům o úplatek požadovanou částku následně přislíbil, měla pak policie výrazně zjednodušenou situaci při zajištění konkrétních hmatatelných důkazů již v rámci prověřování, kdy byl mimo jiné realizován úkon předstíraného převodu dle § 158c trestního řádu, v jehož průběhu byly pachatelům předány finanční prostředky. Bezprostředně po převzetí peněz byli pachatelé zadrženi dle § 76 odst. 1 trestního řádu. Důkazy zajištěné v rámci předstíraného převodu byly jedněmi ze zásadních důkazů, které vedly k pravomocnému odsouzení obou pachatelů.

Paradoxně, zrušením ustanovení o účinné lítosti, tak zákonodárce nezintenzivnil boj s korupcí, ale naopak de facto poskytl osobám, jež úplatky žádají, pocit náskoku před orgány činnými v trestním řízení. Toto je možné demonstrovat na dalším konkrétním případě, který je v současné době řešen před soudem. V tomto případě zaměstnanec akciové společnosti vlastněné městem, na níž bylo delegováno zpracovávání podkladů pro stavební řízení, požadoval přes prostředníka úplatek po staviteli autosalónu. V případě, že nebude požadovaný úplatek v řádu milionů předán, tento hrozil, že vydá negativní stanovisko, které bude požadovat provedení přeložení potoka, což si vyžádá náklady v řádu desítek milionů korun. Na uvedený požadavek úplatku stavebník reagoval tak, že s ohledem na výši úplatku si to musí promyslet. Okamžitě poté kontaktoval policii. Ve věci byly zahájeny úkony trestního řízení pro podezření z přijetí úplatku. V následujícím průběhu již v rámci

71

Oba pachatelé odsouzeni k nepodmíněným trestům svobody.

povolení k předstíranému převodu žadatelé o úplatek opětovně kontaktovali stavebníka s otázkou, jak se rozhodl. Tento litoval již pod dohledem orgánů činných v trestním řízení o výši úplatku, kdy následně tento přislíbil poskytnout oproti kladnému stanovisku. Následně byl realizován předstíraný převod a pachatelé zadrženi. V rámci tohoto trestního řízení byly realizovány i úkony odposlech a záznam telekomunikačního provozu dle § 88 trestního řádu. Těsně před uskutečněním schůzky (cca 2 hodiny), na které měl být předán úplatek, telefonicky kontaktoval prostředník, který měl od stavebníka peníze převzít, svou známou právničku s tím, že má divný pocit ze schůzky, na které má úplatek převzít, neboť se obává, aby to stavebník neoznámil policii a někdo ho nezatkul. Jeho známá právnička jej ubezpečila, že z ničeho takového nemusí mít strach, neboť pokud by to stavitel oznámil, byl by také trestně stíhán, což určitě nechce. Právnička jej utvrzovala v tom, že jeho obavy jsou bezpředmětné, neboť v současnosti je trestný jak ten, kdo úplatek dává, tak ten, kdo jej přijímá, a proto nehrozí, že by to stavebník oznámil. Vzhledem k tomu, že však oznámení bylo učiněno ještě před slíbením úplatku, byla její rada chybná a v současné době je i tato advokátka obžalovaná z trestného činu přijetí úplatku ve formě pomoci, která spočívala v utvrzování v plánu trestný čin spáchat.

Z výše uvedeného konkrétního případu je zřejmé, že pachatelé korupčních trestných činů, zejména těch nejzávažnějších, si jsou vědomi vývoje v trestním právu a absenci speciálního ustanovení o účinné lítosti vnímají jako benefit, kdy vycházejí z premisy, že v případě, kdy je jejich žádost o úplatek akceptována, tak se nemusejí obávat trestního oznámení ze strany podplácejícího, a to z důvodu, že by způsobil nebezpečí trestního stíhání i své osobě. Tato situace je nepochybně velmi negativním dopadem nového trestního zákoníku a v něm absentujícího ustanovení o účinné lítosti, neboť posun v legislativě dal pachatelům velmi závažné trestné činnosti pocit beztrestnosti a neodhalitelnosti.

V případech odhalování a vyšetřování korupce, jež byly zahájeny na základě oznámení osoby, po níž byl úplatek požadován, je naprosto zásadní komunikace s oznamovatelem. Tyto případy jsou méně časté, ale jedná se o velmi dobrou situaci stran zajišťování důkazů o spáchaném trestném činu, neboť ten má být dokonán, úplatek předán až v budoucnu, a tak tato situace umožňuje Policii ČR a státnímu zastupitelství opatřit dostatek důkazů o tom, že byl spáchán trestný čin. V těchto situacích je s oznamovatelem velmi úzce spolupracováno, kdy je instruován, aby

v rámci úkonů sledování osob a věcí dle § 158d trestního řádu, pokud možno, napomohl zadokumentovat opětovný požadavek na úplatek, jakož i vyjádření žadatele o úplatek, jak chce uvedenou záležitost, jíž se úplatek týká, ovlivnit. V neposlední řadě se oznamovatel následně podílí i na předání úplatku, a to v rámci předstíraného převodu dle § 158c trestního řádu. Oznamovatel je však mnohdy osobou, která nemá se spoluprací s policií žádné zkušenosti, nezná trestní právo hmotné, ani trestní právo procesní, jakož ani postupy Policie ČR a státního zastupitelství. Jeho představa o činnosti policie je značně ovlivněna filmovým a televizním průmyslem. V případě, že se takováto osoba dostaví na policii, očekává, že ji bude vysvětlen postup orgánů činných v trestním řízení, osvětleny zásady trestního řízení, jakož i vysvětlena její role v rámci následujících jednání, kdy se v žádném případě nesmí stát hybatelem děje. V případě, že však oznamovatel uvede, že žadateli o úplatek již tento úplatek slíbil, se policejní orgán případně státní zástupce dostává do velmi obtížné situace. Má před sebou případ, v němž je možné velmi dobře zadokumentovat závažnou trestnou činnost, avšak k tomu je bezpodmínečně nutná spolupráce oznamovatele. Oznamovatel je však s ohledem na absenci ustanovení o účinné lítosti pachatelem trestného činu podplacení. Poté co se oznamovatel dozví, že i on se dopustil trestného činu, pro který bude vedeno trestní řízení, což mu je policejní orgán povinen sdělit, a to přinejmenším při prvním výsledku po zahájení úkonů trestního řízení, lze s pravděpodobností hraničící s jistotou říci, že naprostá většina takovýchto oznamovatelů ihned poté ukončí spolupráci s policejním orgánem a tím se zmaří i trestní řízení. Další prověřování a vyšetřování tohoto trestného činu bude víceméně bezpředmětné, neboť jediným důkazem o trestném činu, kterým bude policejní orgán disponovat, je trestní oznámení, které však rozhodně nebude dostačovat k zahájení trestního stíhání a už vůbec ne k odsouzení pachatelů. Tato situace opět nahrává pachatelům trestného činu přijetí úplatku dle § 331 odst. 2 tr. zákoníku.

15. Neoznámení a nepřekažení trestného činu

Další ze změn, kterou zavedl nový trestní zákoník s účinností od 1.1.2010, a která spolu s absencí účinné lítosti má negativní dopad na boj s korupcí, jsou změny ve vztahu k dalším formám trestné součinnosti. S účinností nového trestního zákoníku byl taxativní výčet trestných činů, u nichž je trestné jejich nepřekažení a neoznámení⁷², rozšířen také na trestné činy podplacení a přijetí úplatku.

Tímto krokem nutí zákonodárce pod hrozbou trestní sankce osobu, po níž byl požadován úplatek, a to ať této žádosti vyhověla, či nikoli, aby uvedené jednání oznámila. Tím se tato osoba dostává do velmi konfliktní situace. V drtivé většině případů, kdy byla žádost o úplatek odmítnuta, nebude mít tato osoba žádný hmatatelný důkaz o tom, že k požadování úplatku vůbec došlo. V případě, že žádost neodmítla, je z důvodu absence účinné lítosti trestná pro podplacení. Zákonodárce vlivem absence účinné lítosti a trestností neoznámení trestného činu přijetí úplatku říká, že osoba, po níž je úplatek požadován, musí tento požadavek odmítnout a musí o tomto učinit oznámení. Tím se osoba, po níž byl požadován úplatek, a která uvedenou žádost odmítla, dostává vinou zákonodárce do situace, kdy bude muset investovat svůj čas, peníze a energii do prokazování svého oznámení, o němž nebude existovat žádný hmatatelný důkaz. Zároveň však oznamovatel riskuje nebezpečím, že bude čelit protiútoky žadatele o úplatek, na kterého podal trestní oznámení. Tento žadatel o úplatek bude totiž nepochybně poté, co bude trestní řízení odloženo dle § 159a odst. 1 trestního řádu či ještě předtím, reagovat podáním trestního oznámení pro podezření ze spáchání trestného činu křivého obvinění dle § 345 trestního zákoníku nebo pomluvy dle § 184 trestního zákoníku nebo se bude „bránit“ soukromoprávní žalobou.

Trestnost neoznámení korupčních trestných činů je také v rozporu s obecnými zásadami, které jsou v dnešní době raženy v souvislosti s ochranou oznamovatelů korupčních trestných činů tzv. whistleblowerů, neboť tímto se osoby dostávají do situací, které pro ně nemají dobré východisko. Vždy budou spojeny s hrozbou jejich

72

Neoznámení trestného činu dle § 368 trestního zákoníku a nepřekažení trestného činu dle § 367 trestního zákoníku

trestního stíhání, možné trestněprávní sankce, řešením množství konfliktních situací, útoků ze strany na základě jejich oznámení obviněných osob a jejich obhájců a v neposlední řadě je možné, že nakonec budou pouze ony předmětem trestního řízení.

16. Postupy vůči oznamovateli po účinnosti trestního zákoníku

Po vstoupení trestního zákoníku v účinnost právní teorie⁷³ i praxe⁷⁴ v rámci postupu orgánů činných v trestním řízení vůči osobě, která oznámila korupční jednání a která je zároveň osobou, která úplatek poskytla proto, že o něj byla požádána, konstatuje, že v těchto případech přichází v úvahu postup dle § 159a odst. 4 trestního řádu, tedy že státní zástupce věc odloží z důvodu, že nastaly skutečnosti uvedené v § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu. Jedná se o situaci, kdy vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování podezřelého po spáchání činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo. Tento postup by byl realizován za využití § 12 odst. 2 trestního zákoníku (tj. zásada subsidiarity trestní represe).

Tento závěr, byť je nepochybně formálně realizovatelný a legální, však není s ohledem na některé specifické okolnosti korupčních případů, zcela přiléhavý a není tak s ohledem na jejich specifika schopen nahradit institut speciální účinné lítosti. Jeví se nejen jako neúčelné, ale i jako nespravedlivé, vést trestní řízení i proti osobě, která poskytla či slíbila úplatek proto, že byl po ní požadován a o tomto jednání učinila oznámení.

Dalším úskalím tohoto postupu je zejména skutečnost, že různí státní zástupci by využívali tohoto svého diskrečního opatření různě, což spolu s faktickou absencí přezkumu těchto rozhodnutí (neboť zde nebude osoba oprávněná podat proti usnesení stížnost - poškozený) nečiní z uvedeného rozhodování vhodný nástroj postupu vůči oznamovatelům korupce. Rozhodnutí v této věci by byla značně nepředvídatelná. Oznamovatel by neměl žádnou záruku, že státní zástupce odloží

73

Srov. Růžička, M., Přepechalová, K., Forejt, P., Právní rádce, 15.12.2011

74

Krajské státní zastupitelství v Praze

věc podplacení, z jehož spáchání je podezřelý a v níž podal trestní oznámení, kterým inicioval celé trestní řízení.

17. Závěr

Na předcházejících stránkách jsem se pokusil nastínit vývoj institutu speciální účinné lítosti u trestného činu podplacení, komparovat situaci u nás se stavem v zahraničí, jakož i prezentovat názor mezinárodních organizací na tento institut. V hlavní části práce jsem se pokusil nastínit negativa, která jsou spojena s absencí tohoto ustanovení v trestním zákoníku, jakož jsem se pokusil i o náhled na tento institut z hlediska důvodů jeho kodifikace. Pokusil jsem se o zdůvodnění toho, proč se domnívám, že se jedná o institut, který je účinným preventivním i represivním nástrojem v boji proti korupci, jakož i ustanovením, které napomůže k tomu, aby společnost vnímala české trestní právo jako spravedlivé, neboť takovéto vnímání trestního procesu je nezbytné k posílení důvěry v orgány činné v trestním řízení a upevňuje fungování občanské společnosti a demokratické základy státu.

Osobně vnímám absenci ustanovení o účinné lítosti u trestných činů podplacení a nepřímé úplatkářství jako velmi palčivý problém současného boje s korupcí. Absencí tohoto ustanovení nejen, že se výrazně snížil preventivní účinek trestního práva v této oblasti, ale došlo i ke ztížení práce orgánů činných v trestním řízení. Nejzásadnější dopad tato skutečnost však má ve vnímání trestního práva jako nástroje boje proti zločinu. Absence tohoto ustanovení snižuje právní jistotu občanů, kteří oznamují trestnou činnost, a vede je k oprávněnému dojmu, že státní orgány nemají opravdový zájem bojovat s korupcí. Nutno podotknout, že v případě, že by byl medializován, byť jediný případ oznamovatele, který by byl trestně stíhán či prověřován za slib úplatku, o který byl požádán, mělo by to velmi neblahé dopady na společnost a její vnímání boje s korupční trestnou činností. V současné době dle účinné právní úpravy nelze absenci ustanovení o speciální účinné lítosti adekvátně nahradit jiným hmotněprávním institutem ani procesněprávním postupem.

Osobně se domnívám, že absence ustanovení o účinné lítosti u podplacení a nepřímého úplatkářství spolu se zavedením trestnosti neoznámení trestného činu dle

§ 368 trestního zákoníku a nepřekažení trestného činu dle § 367 trestního zákoníku u trestných činů podplacení a přijetí úplatku vede k tomu, že české trestní právo zvýhodňuje pachatele korupčních trestných činů, kteří úplatky žádají, kdy jim zjednodušuje páchání trestné činnosti, neboť jsou to oni, kdo jsou hybateli děje a osoba, po níž je úplatek žádán, nemá prakticky žádnou a někdy vůbec žádnou možnost v dané situaci reagovat v souladu se zákonem tak, aby si zároveň zajistila důkazy o tom, že byl po ní úplatek požadován a vyhnula se tak nebezpečí, že bude sama obviněna z křivého obvinění či jiného trestného činu.

Dle mého názoru není Česká republika vázána žádnými mezinárodními závazky, které by znemožňovaly kodifikaci ustanovení o účinné lítosti dle § 163 trestního zákona č. 160/1961 Sb., ve znění zákona č. 122/2008 Sb. Toto znění bylo dle mého názoru v souladu se všemi mezinárodními závazky České republiky.

Domnívám se však, že nové ustanovení o speciální korupční účinné lítosti by mělo být zúženo ve vztahu k trestnému činu nepřímého úplatkářství pouze na případy analogické k podplacení⁷⁵ tak, aby se účinná lítost i u nepřímého úplatkářství vztahovala pouze na slib či poskytnutí úplatku, nikoli i na žádost či přijetí úplatku. Tato změna je dle mého názoru nezbytná k tomu, aby uvedené ustanovení bylo konzistentní. Finální znění ustanovení o účinné lítosti by tak mohlo být následující:

„Trestnost podplacení dle § 332 a nepřímého úplatkářství dle § 333 odst. 2 zaniká, jestliže pachatel úplatek poskytl nebo slíbil jen proto, že byl o to požádán, a učinil o tom dobrovolně a vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům bez zbytečného odkladu oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu; to neplatí byl-li úplatek poskytnut nebo slíben v souvislosti s výkonem pravomoci úřední osoby uvedené v § 334 odst. 2 písm. a) až c) nebo písm. d), jde –li o úřední osobu zastávající funkci v podniku, v němž má rozhodující vliv cizí stát.“⁷⁶

Ve vztahu k trestnému činu přijetí úplatku dle § 331 a nepřímého úplatkářství dle § 333 odst. 1 není nutné účinnou lítost kodifikovat, a to s ohledem, že v těchto případech, kdy podplácený úplatek přijal jen proto, aby opatřil o tomto hmatatelný

75

Bývalý § 162 odst. 2 tr. zákona resp. § 333 odst. 2 tr. zákoníku

76

Toto omezení využití účinné lítosti by bylo zřejmě nezbytné s ohledem na výtky GRECO. S ohledem na skutečnost, že uvedená korupce zahraničních veřejných činitelů, respektive její výskyt je více než marginální, lze uvedené omezení označit za pro praxi za obsoletní.

důkaz, je jeho následné trestní oznámení spolu s předáním převzatého úplatku orgánům činným v trestním řízení dostatečným dokladem, že trestný čin nebyl vůbec spáchán, neboť nebyla naplněna subjektivní stránka trestného činu a úplatek nebyl přijat ale pouze převzat. Také v případě, že si osoba dá slíbit úplatek a učiní o tom oznámení či učiní kroky k zadokumentování uvedeného trestného činu a následně věc oznámí policii, lze celkem jednoznačně dospět k závěru, že nebyla naplněna subjektivní stránka trestného činu přijetí úplatku a k trestnému činu tedy nedošlo. V situacích, kdy je úplatek žádán, je účinná lítost z principu zcela vyloučena. Důvodem, proč by také nebylo vhodné kodifikovat účinnou lítost pro přijetí úplatku je skutečnost, že se jedná o typově závažnější trestný čin, než je podplacení a je tedy narušena zásada proporcionality, kdy pachatel závažnějšího trestného činu by byl beztrestný na rozdíl od pachatele méně závažného trestného činu.

Domnívám se také, že by Nejvyšší státní zastupitelství mělo vydat pokyn obecné povahy, jež by byl závazný pro všechny nižší státní zastupitelství, v němž by byl upraven postup rozhodování o účinné lítosti. Uvedený postup by mohl být dle mého názoru například ten, že v záznamu o zahájení úkonů trestního řízení dle § 158 odst. 3 trestního řádu bude uvedeno, že ve věci nebyly zahájeny úkony trestního řízení pro trestní čin podplacení dle § 332 trestního zákona či nepřímého úplatkářství dle § 333 odst. 2 trestního zákona, a to s odkazem na ustanovení o speciální účinné lítosti. Následně by tento odkaz spolu se skutkovými okolnostmi a důvodností aplikace účinné lítosti měl být obsahem dalších rozhodnutí policejního orgánu⁷⁷, státního zástupce⁷⁸ a následně i soudu⁷⁹.

Zdůvodnění nekodifikace účinné lítosti u korupce možností jejího zneužití lze odmítnout s poukazem, že není znám jediný případ zneužití tohoto institutu za celou dobu jeho účinnosti v českém trestním právu.

Účinná lítost zřejmě nikdy nepřispěje k odhalení a vyšetření nějaké zásadní korupční kauzy v nejvyšších sférách společnosti, či rozsáhlé systémové korupce ve

77

Dle § 160 odst. 1, dle § 159a odst. 5 tr. řádu a pod

78

Dle § 176 tr. řádu, dle 307 tr. řádu, dle 172 tr. řádu a pod

79

Dle § 225 tr. řádu, dle 307 tr. řádu apod.

státní správě, jednoznačně ale napomůže boji proti individuální korupci a celkové protikorupční atmosféře ve společnosti. V případě, že by společnost neučinila potřebné a účinné kroky k boji s individuální korupcí, může dojít, resp. v jistém časovém úseku dojde, k tomu, že se změní v korupci systémovou⁸⁰.

Účinná lítost je jedním z mála efektivních nástrojů jak v preventivním, tak represivním boji s korupcí. Jsem přesvědčen, že znovuzavedení institutu účinné lítosti spolu s mediální kampaní, která by uvedený institut vysvětlila širokým vrstvám občanů, by měla mimořádný preventivní dopad a nepochybně by vedla i k větší četnosti odhalených korupčních jednání ze strany žadatelů o úplatky⁸¹.

18. Resume

The topic of this diploma work is "Effective repentance and bribery". Effective repentance is a reason which causes an extinction of punish ability. There are two kinds of effective repentance. The first is a general effective repentance. The second is a specific effective repentance. General effective repentance causes impunity when offender of criminal act of listed crimes retrieved injury by his own will, or announced criminal act to prosecutor or police officer in time when should be injury retrieve. Specific effective repentance is codified for just a few crimes. One of these crimes, where specific effective repentance was codified is bribery. Bribery effective repentance means, that the offender of bribe giving will not be penal responsible if he gives or promises bribe, just because he was asked for bribe and if he (by his own will and immediately) announced this to a prosecutor or a police officer.

In the past since 1950 we have had this specific repentance in criminal law. Since 1/1/2010 we have got a new criminal law no 40/2009 Sb. New codex no. 40/2009 Sb. despite original legislative proposal does not codify specific effective repentance in corruption cases.

It was tried to describe historical aspects of effective repentance in context with development of criminal law in our country. In my thesis I was dealing with

80

K systémové korupci v institucích veřejné správy dochází tehdy, když se nezákonnost stane normou a korupce tak běžnou a institucionalizovanou. Pavol Frič, Korupce jako selhání společnosti a jedince, UNION 2010

81

Srov. Gřivna, T., Horník, J., Trestněprávní revue 7-8/2012, Využití účinné lítosti pro korupční trestné činy „Možná je důvodem (nízké četnosti aplikace účinné lítosti) nízké právní vědomí občanů o existenci příslušného ustanovení“.

international commitments of the Czech Republic. I compared legal adjustments special effective repentance in case of bribery in different European countries. I had chosen Latvia, Poland, Lithuania and especially the Slovak Republic. I tried to describe effective repentance in these foreign criminal acts and I tried to compare them with legal adjustments in the Czech Republic.

I tried to find out the reasons why was special effective repentance codified. The reasons are prevention, detection of more dangerous crime (bribery getting) and whistleblower protection and last but not least it could increase negative atmosphere against corruption. In my opinion the biggest reason for effective repentance that this institute is fair. The offender who asked for bribe is in a big advantage. He is disusing his power and authorization for get unlawful benefit. It is a kind of blackmailing. It is fair to give chance to offender, who gave bribe, if he was asked for it, to unfelt himself. He was in a big disadvantage when he was asked for bribe. He was in threat that he was going to be punished more, or there would be some troubles or obstructions against his interest. That is the reason, why an honest man could give bribe. And it is fair to give him a chance to reduce his fault, especially in the situation, when that crime is not to be ever found out. I described some examples from practice where was effective repentance used and criminal process was very effective.

In my diploma thesis I dealt with a question if we were able to substitute effective repentance by another legal tool. I found out, that we have not got similar tool or procedure, which is able to substitute effective repentance.

At the end of this diploma thesis I tried to summarize the most important ideas. I tried to describe special effective repentance with other circumstances in general. I tried to write legal regulations of the effective repentance in corruption cases „de lege ferenda“.

19. Seznam použité literatury

19.1 Knižní publikace

- Hendrych, D. a kol. Právní slovník. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2001
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydání. Leges, Praha. 2010.
- Novotný, O., Vanduchová, M., Vokoun, R., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. I. až III. díl. Aspi, Praha. 2010.
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 2. aktualizované vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1. 9. 2011. Leges, Praha. 2011.
- Císařová D., Fenyk J. Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. ASPI, Praha. 2008.
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: Linde, 2004
- Jelínek, J. - Sovák, Z. Trestní zákon a trestní řád. 21. vydání. Praha: Linde, 2004
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Linde, 2007
- Kallab, J. Trestní právo hmotné. Praha: Melantrich, 1935
- Miříčka, A. Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní. Praha: Všehrad, 1934

- Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné I. Obecná část. 4. Přehracované vydání. Praha: ASPI, 2003
- Novotný, O., Dolenský, A., Navrátilová, J., Púry, F., Rizman, S., Vanduchová, M., Vokoun R., Trestní právo hmotné II. Zvláštní část část. 4. Přehracované vydání. Praha: ASPI, 2004
- Gřivna, T. Trestní právo hmotné III, Judikatura k obecné i zvláštní části, 2. Aktualizované vydání, Wolters Kluwer, 2010
- Solnař, V. – Fenyk, J. – Císařová, D. Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přehracované a doplněné vydání. 2. vydání. Praha: Orac, 2004
- Nivotný, F. a kol., Trestní právo hmotné, 3. Rozšířené vydání, Aleš Čeněk 2010
- Šámal, P. – Novotný, F. – Růžička, M. – Vondruška, F. – Novotná, J. Přípravné řízení trestní. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2003
- Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2001
- Šámal, P. – Válková, H. – Sokolář, A. – Hrušková, M. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007
- Šámal a kol. Trestní zákoník I § 1-139, Komentář, C.H.Beck 2009
- Šámal a kol. Trestní zákoník II § 140 – 421, Komentář, C.H.Beck 2009
- Kol. autorů, Ročenka unie státních zástupců ČR, Union 2010, PrintActiv, 2010
- Kohout, P. a kolektiv NERV, Boj proti korupci – Sborník textů pracovní skupiny pro boj proti korupci, Praha, Úřad vlády ČR, 2011
- Chmelík, J. a kolektiv, Pozornost, úplatek a korupce, Linde, 2003
- Bureš, R. a kol., Studie národní integrity, Transparency International, 2011

19.2 Časopisecké články

- Brož, J., Nett, A. K problematice pojmu dobrovolnost jako podmínky účinné lítosti ve smyslu ustanovení § 66 trestního zákona. Trestní právo, 2007, č.11, s.12 - 17
- Fenyk, J. Návrh trestního zákona České republiky, příčiny a důsledky jeho nepřijetí (Odlišný vývoj a osud projektů trestních zákoníků od vzniku samostatného Československa). Trestní právo, 2006, č.6 s.4 – 17
- Šámal, P., K povaze provinění a účinné lítosti u mladistvého, Právní rozhledy, 2004, č. 24, s. 887 – 894

- Růžička, M., Přepechalová, K., Forejt, P., Účinná lítost ve věcech úplatkářství do právního řádu ČR?, Právní rádce, 15.12.2011
- Vantuch, P., Úplatkářství a účinná lítost v trestním zákoníku, Buletin advokacie 4/2011
- Gřivna, T., Horník, J., Využití účinné lítosti pro korupční trestné činy, Trestněprávní revue, 7-8/2012
- Stočesová, S., Informace o semináři „K otázkám korupce a úplatkářství“, Trestněprávní revue 1/2003
- Růžička, M., Ke stíhání korupce z pohledu státního zástupce, Trestněprávní revue 1/2006
- Gřivna, T., Trestní postih korupce v soukromé sféře, Trestněprávní revue 7/2005

19.3 Právní předpisy a judikatura

- Zákon č. 40/2009 Sb, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č.218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č.117/1852 ř.z., rakouský trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č.11/1918 Sb., o zřízení samostatného československého státu, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č.300/2005 Z.z, trestní zákon slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů
- R 17/1978 Nejvyšší soud ČSSR, Zhodnocení poznatků o rozhodování soudů o trestné činnosti úplatkářství
- Usnesení nejvyššího soudu 7 TDO 1057/2008 ze dne 10.12.2008

19.4 Internet

- Národní rada Slovenské republiky, Důvodová zpráva k zákonu: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=4&CPT=858>

- Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta,
http://is.muni.cz/th/128161/pravf_m/Diplomova_prace_-_ucinna_litost.pdf
- Hodnotící zpráva Greco Eval III Rep (2010) 10:
[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2010\)10_CzechRep_One_CZ.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2010)10_CzechRep_One_CZ.pdf)
- Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=248&CT1=0>
- Ministerstvo vnitra, Protikorupční manuál pro občany
<http://www.mvcr.cz/clanek/protikorupcni-manual-pro-obcany-551676.aspx>

20. Klíčová slova

Korupce, účinná lítost, podplacení

Key words

Corruption, effective repentance, bribery